

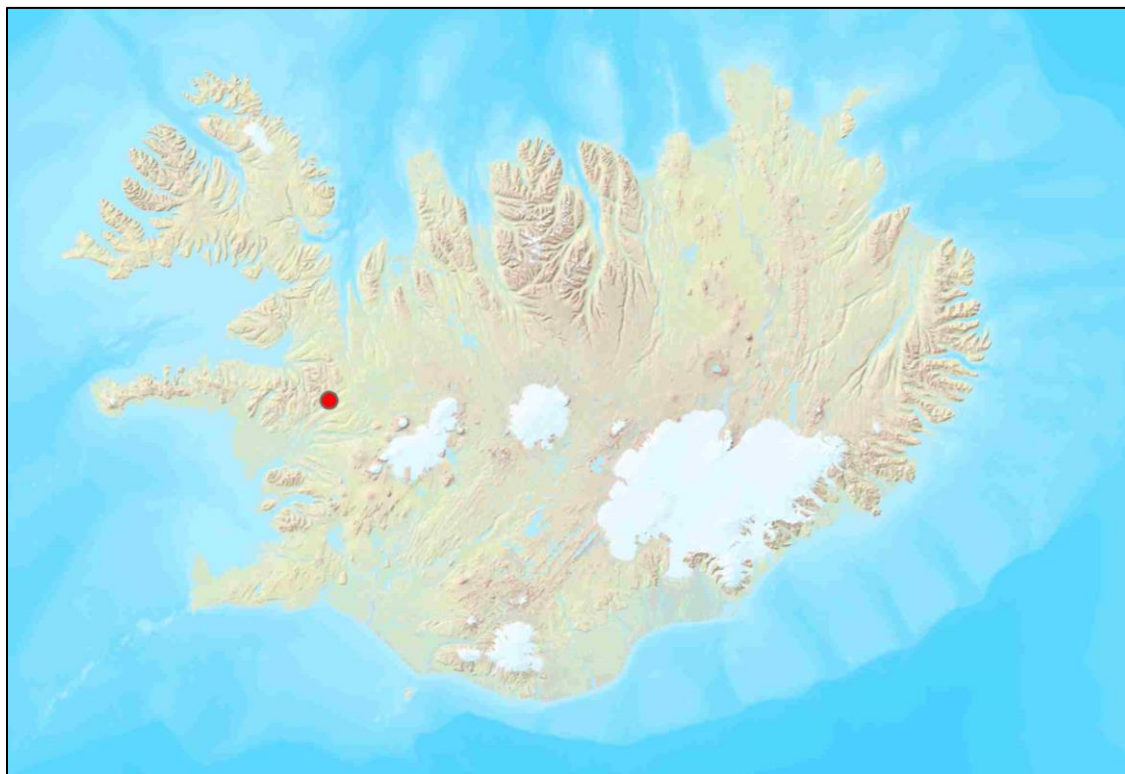
ANTIKA EHF 2023

Sveinatunga í Norðurárdal

Fornleifaskráning vegna skógræktar

Snædís Sunna Thorlacius, Rúna K. Tetzschner og Ragnheiður Traustadóttir

Mynd 1. Skráningarsvæðið er rauði punkturinn á kortinu.

Forsíðumynd: Varða [3055-132] með Sanddalsá í bakgrunni.

Ritstjóri: Ragnheiður Traustadóttir

Uppsetning: Ragnheiður Traustadóttir

Kortagerð: Ragnheiður Traustadóttir og Snædís Sunna Thorlacius

www.antikva.is

Útgefandi: Antikva ehf.

ISBN númer: 978-9935-525-35-2

Verkefnanúmer MÍ: 3055

Ljósmyndir í ritinu eru teknar af höfundum nema að annað sé tekið fram

© Antikva ehf., Snædís Sunna Thorlacius, Rúna K. Tetzschner og Ragnheiður Traustadóttir

Efnisyfirlit

Inngangur	9
Fornleifaskráning og skráningarsvæðið	11
Tilgangur fornleifaskráningar	12
Fornleifaskráning og aðferðir	16
Minjanúmer	17
Tegund, hlutverk og heiti	17
Staðsetning	17
Staðhættir og lýsing	17
Hættumat	18
Mótvægisaðgerðir	18
Fornleifar á svæðinu	19
Sveinatunga [52]	19
Landsímastöð [3055-193] heimild	24
Fjós [3055-134] heimild	24
Lambhús [3055-156] tóft	25
Lambhús [3055-157] tóft	29
Túngarður [3055-159] hleðsla	29
Túnahreinsun [3055-160] grjóthrúga	30
Kálgarður [3055-158] heimild	30
Fjós [3055-189] heimild	30

Útihús – ruslahaugur [3055-161] tóft	31
Óþekkt [3055-162] hóll	33
Óþekkt [3055-163] þúst.....	33
Óþekkt [3055-164] niðurgröftur	35
Hlaða [3055-165] tóft – húsgrunnur og fjárhús [3055-166] niðurgröftur – húsgrunnur	35
Túnahreinsun [3055-167] grjóthrúga.....	37
Óþekkt [3055-168] tóft.....	37
Útihús [3055-169] heimild	39
Brú [3055-170] samgöngubót.....	40
Kálgarður [3055-171] niðurgröftur	41
Norðurstekkur [3055-191] heimild.....	42
Ytristekkur [3055-172] tóft	42
Garður [3055-173] hleðsla.....	45
Nátthagi [3055-192] heimild	46
Garður [3055-197] hleðsla.....	47
Túnahreinsun [3055-174] hleðsla	48
Fjós [3055-195] heimild	48
Stekkur [3054-133] tóft	49
Varða [3054-132] kennimark	50
Póstleið [3055-199] gata.....	50
Leið [3055-198] gata	51

Fremristekkur [3055-175] tóft	52
Fornuhús [3055-176] tóft.....	54
Þjóðvegur [3055-190] gata	56
Kattarhryggsbrú [3055-196] brú.....	57
Torftekjustaður [3055-186] heimild	58
Mógrafir [3055-194] heimild.....	58
Samantekt og niðurstöður.....	59
Heimildir	63
Kort og landamerki	64
Árnastofnun – Örnefnasafn	64

Myndaskrá

Mynd 1. Skráningarsvæðið er rauði punkturinn á kortinu.	2
Mynd 2. Kort af skráningarvæðinu með merktum leiðum og fornleifum.	11
Mynd 3. Skráningarform fyrir Vesturland, fylgir stöðlum Minjastofnunar Íslands.	16
Mynd 4. Túnakort Sveinatungu árið 1917.	20
Mynd 5. Ljósmynd af íbúðarhúsi Sveinatungu tekin um 1940-1960 fyrir viðgerð.	21
Mynd 6. Íbúðarhúsið í Sveinatungu, uppgert og hefur endurheimt fyrri glæsileika.	22
Mynd 7. Kort af fornleifum og leiðum í bæjartúninu í Sveinatungu.	23
Mynd 8. T.v. er íbúðarhúsið í Sveinatungu ásamt byggingu sem líklega er fjós [134]. T.h. sést bygging með tveimur samhliða húsum, trúlega fjárhúsum [166] sem liggja út frá stærra húsi, mögulega hlöðu [165]. Ljósmyndin birtist í bókinni <i>Byggðir Borgarfjarðar III</i>	24
Mynd 9. Gamalt málverk af Sveinatungu. Tóft [156] er líklega af litla húsinu sem sést v.m.	25
Mynd 10. Skrásetjari stendur í tóft [156]. Stóra barrtréð fyrir miðri mynd vex yfir syðsta hluta hennar.	26
Mynd 11. Horft suðvestur yfir tóft [156] á kafi í hávöxnum gróðri.	26
Mynd 12. Kort af lambhústóftum [156] og [157] vestan bæjarlækjarins.	27
Mynd 13. Minni tóft [157] sem er nokkuð ofan við tóft [156].	28
Mynd 14. Horft norðaustur yfir tóft [157] upp að bæjarlæknum.	28
Mynd 15. Leifar túngarðsins [159] efst í brekkubrún.	29
Mynd 16. Túnahreinsun [160]; horft til austurs yfir túnið.	30
Mynd 17. Tóft [161] sem gegnir nú hlutverki ruslahaugs.	31
Mynd 18. Tóft – ruslahaugur [161].	32

Mynd 19. Kort af minjum og leiðum í bæjartúninu í Sveinatungu.	32
Mynd 20. Hóll [162] í Sveinatungutúninu.	33
Mynd 21. Þúst [163] í túninu með bæjarhúsið í Sveinatungu í bakgrunni.....	34
Mynd 22. Niðurgroftur [164] í túninu suðaustur af bæjarstæðinu.	34
Mynd 23. Húsgrunnur hlöðu [165] með steypa veggi og stétt. Viður og bárujárn fundust einnig í grunninum.	35
Mynd 24. Grunnur frá fjárhúsi [166].	36
Mynd 25. Grjóthrúga, líklega frá túnahreinsun [167].	37
Mynd 26. Þarna leynist ógreinileg tóft [168].	38
Mynd 27. Hús [169] hefur ef til vill verið sléttað út þar sem virðist vera örlítil upphækkun í túninu með færri sóleyjum fyrir miðri mynd.	38
Mynd 28. Hús [169] – upphækkun í túni fremst á mynd.	39
Mynd 29. Hálfhrunin brú [170] yfir bæjarlækinn sem var hluti af gamla þjóðveginum [190].40	
Mynd 30. Matjurtagarður [171].	41
Mynd 31. Ytristekkur miðað við staðsetningu en sýnileg er tóft af beitarhúsum [172].....	42
Mynd 32. Kort af Ytristekk [172], garðlagi [173] og gömlum þjóðvegi [190].....	43
Mynd 33. Horft suðvestur yfir tóft [172] sem líklega er af beitarhúsum.	44
Mynd 34. Horft suðaustur að tóftarhól [172] þar sem Ytristekkur hefur verið áður.....	44
Mynd 35. Horft austur eftir garði [173] sem kannski var hluti girðingar við Nátthaga [192].	45
Mynd 36. Horft vestur eftir garði [173] að tóftarhól [172].	46
Mynd 37. Nýleg grjóthleðsla sem sennilega hefur myndast við túnahreinsun [174].....	47
Mynd 38. Hluti uppblásinnar tóftar [133] við Slakkagil.	49

Mynd 39. Uppblásin tóft [133] með trjágróðri.....	49
Mynd 40. Varða [132] á fjallsbrúninni við Slakkagil.	50
Mynd 41. Kort af Fremristekk [175].	52
Mynd 42. Ógreinilegar leifar af tóft sem gæti verið frá Fremristekk [175].	52
Mynd 43. Fremristekkur [175] milli Norðurár og brekkunnar undir nýja þjóðveginum.	53
Mynd 44. Tóft [176] á bakkanum þar sem heita Fornuhús.	53
Mynd 45. Kort af tóft þar sem Fornuhús [176] voru.	54
Mynd 46. Horft yfir túnbleðil þar sem Fornuhús [176] voru milli Norðurár og núverandi þjóðvegjar.	55
Mynd 47. Gamli þjóðvegurinn [190] liggur gegnum land Sveinatungu.	55
Mynd 48. Sveinatunga og Gestsstaðir á <i>Herforingjaráðskorti Dana</i> 1914. Eins og sjá má lá gamla þjóðvegurinn [190] gegnum tún Sveinatungu. Á kortinu sést einnig gömul póstleið [3055-199], þ.e. svarta línan, sem lá norður frá þjóðveginum ofan eða austan Sanddalsár.....	56
Mynd 49. Kattarhryggsbrú [196] yfir Kattarhryggsgil stendur enn.	57

Inngangur

Að beiðni Yngva Óttarssonar, fyrir hönd Farkosts ehf, landeiganda Sveinatungu í Norðurárdal í Borgarbyggð, tók Ragnheiður Traustadóttir að sér, fyrir hönd Antikva ehf., að sér að skrá fornleifar vegna skógræktar á jörðinni. Skráningin fékk verknúmerið 3055 hjá Minjastofnun Íslands.

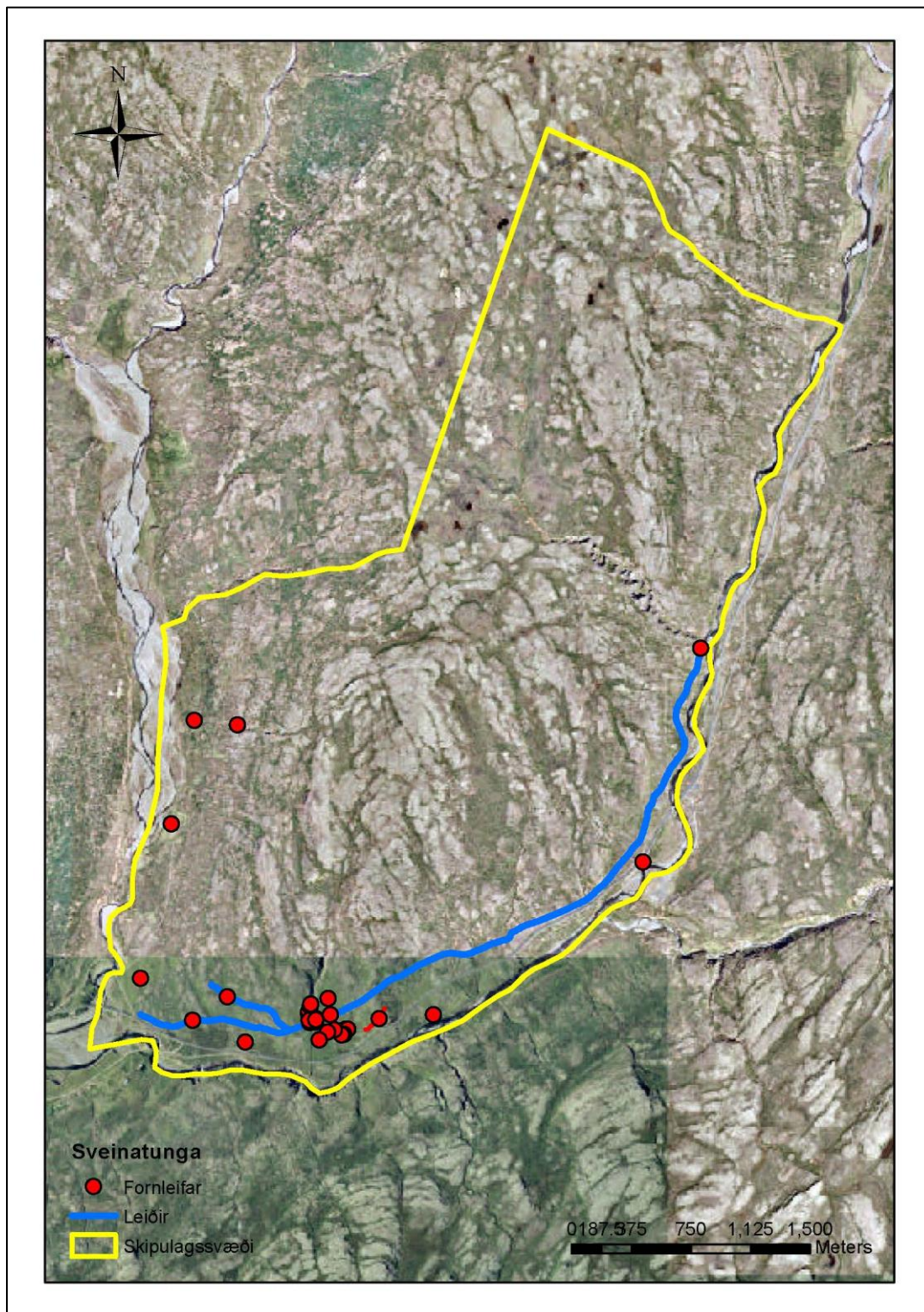
36 minjar voru skráðar á jörðinni, 32 þeirra fornleifar og þar af 26 sjáanlegar á yfirborði en tíu sem einungis eru þekktar úr heimildum. Sveinatunga er forn jörð sem á sér langa sögu. Í Mjóadal, vestur af bænum, fannst kuml frá 10. öld sem bendir til byggðar mjög snemma á svæðinu og Sveinatunga kemur víða fyrir í heimildum. Minjar sem sjást í bæjartúninu eru þó margar illa varðveittar eða horfnar. Helst má þar nefna lambhústóftir, [156] og [157], kálgarð [171] og tóftir af óþekktum mannvirkjum, [168] og [161]. Í Slakkagili ofan Sanddalsár er uppblásin tóft [133], einnig af óþekktu mannvirki, og tignarleg varða [132] á fjallsbrún sem sennilega hefur tengst gömlu póstleiðinni [199] sem lá um land Sveinatungu. Nokkru austar er brot af leið [198] sem virðist stefna í sömu átt og hefur ef til upphaflega legið saman við hana. Beitarhúsatóftir eru varðveittar í Ytristekki [172] ofan Stekkjarmýrar, ásamt garðlagi [173] sem gæti verið hluti garðs meðfram fornum Náttþaga [192] en austar er líka annað garðlag [197] sem mögulega hefur tengst honum. Gamli þjóðvegurinn [190] lá um land Sveinatungu og er varðveittur sem akstursvegur ofan nýja þjóðvegarins. Þá er austan megin í landinu, Kattarhryggsbrú [196], steipt og grjóthlaðin, sem gamli þjóðvegurinn lá um. Aðrar minjar sýnilegar á yfirborði eru fremur lítilfjörlegar eða raskaðar en fleiri gætu þó leynst í jörð.

Skráningin fól í sér athugun á fyrri skráningum, heimildasöfnun, vettvangsskráningu og úrvinnslu, mat á minjum innan skipulagssvæðisins, svo sem hættumat, og skýrslu- og kortagerð. Allar minjar voru mældar upp og staðsettar og við fornleifaskráninguna var farið eftir stöðlum Minjastofnunar Íslands.

Yngvi, Agnes dóttir hans og aðrir fjölskyldumeðlimir veittu margvíslegar upplýsingar og aðstoð, bæði við söfnun heimilda og fyrir vinnu á vettvangi. Þeim er öllum þakkað fyrir góðar móttökur og hjálp.

Skýrsluhöfundar sáu um vettvangsvinnu og heimildavinnu. Með skýrslunni fylgir fornleifaskrá og stafrænn hnitagrunnur.

Fornleifaskráning og skráningarsvæðið

Mynd 2. Kort af skráningarsvæðinu með merktum leiðum og fornleifum.

Þetta er í fyrsta skipti sem fornleifaskráning fer fram í landi Sveinatungu. Gengið var um allt svæðið, minjar staðsettar og mældar upp á vettvangi eins og krafist er samkvæmt nýjustu stöðlum Minjastofnunar Íslands.

Skráningarsvæðið nær yfir allt land jarðarinnar. Jörðin er staðsett norðarlega í Norðurárdal, norðan megin Norðurár undir Sveinatungumúla. Þjóðvegur 1 liggur um hana meðfram suðurmörkum hennar við Norðurá og upp á Holtavörðuheiði. Jörðin afmarkast af Norðurá til suðurs og austurs og Smágiljum til norðurs upp að Vörðuhólavatni. Þaðan liggur merkjalínan milli Sveinatungu og Gestsstaða suður allt að Slakktjörn við Stekkjargil, síðan vestur með gilinu að Sanddalsá sem ræður mörkum til vesturs allt að Norðurá.

Landmerkjalýsing Sveinatungu frá árinu 1886 hljóðar svona: „Eins sem Sanddalsá ræður frá Norðurá að Stekkjargili; Stekkjargil ræður í Slakktjörn. Við Slakktjörn hefst bein örnefnalína (samkvæmt uppsettum merkjum) er liggur vestan til við Selveituvatn í Lambagilstjörn og þaðan beint í vörðu sem stendur norðvestan til við Lambagilsbotna, þá byrjar önnur merkjalína hjerumbil hornrjett við hina fyrrnefndu sem liggur norðan til við miðja Jötnagarða eða eftir beinni sjónhendu í Hvassá, svo ræður Hvassá merkjum að Norðurá þar til í hana fellur Sanddalsá. Jörðin Sveinatunga á frítt upprekstrarland á Stafholtstungnamannafrjetti.“¹

Bæjarstæðið stendur norðan megin við þjóðvegin og lækur sem kallast Bæjarlækur rennur í gegnum túnið vestan við það. Tvær heimreiðar liggja að bænum og í túninu efst er brekka sem heitir Biskupsbrekka. Samkvæmt örnefnaskrá á biskup að hafa tjaldað þar einhvern tímann með sveinum sínum og bærinn að vera kenndur við þá.²

Tilgangur fornleifaskráningar

Samkvæmt 4. mgr. 3. gr. laga um menningarminjar nr. 80/2012 (mml.), sem tóku við af þjóðminjalögum nr. 107/2001 1. janúar 2013, njóta fornleifar friðunar og eru þannig verndaðar gegn hvers kyns raski.

¹ Landamerkjalyýsing Sveinatungu, 1886.

² Ö-Sveinatunga, 1.

Í 3. mgr. 3. gr. mml. eru fornleifar skilgreindar með svofelldum hætti:

„Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,

b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri,

c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita,

d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra,

e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum,

f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð,

g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum,

h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið,

i. skipsflök eða hlutar þeirra.“³

Í 21. gr. mml. er kveðið á um verndun fornleifa:

³ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 3. gr.

„Fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.

Eigendur og ábúendur jarða skulu hlúa að fornleifum á landareignum sínum og viðhalda umhverfi þeirra eftir því sem sanngjarnt getur talist. Minjastofnun Íslands er skylt að veita ráðgjöf og leiðbeiningar í því sambandi.

Minjastofnun Íslands gerir nauðsynlegar ráðstafanir til verndar fornleifum, viðhalds eða endurbóta, en áður skal gera landeiganda eða ábúanda viðvart um þær. Ef nauðsyn krefur lætur Minjastofnun Íslands rannsaka fornleifar með uppgreftri eða á annan hátt.“⁴

Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar finnast ber að tilkynna það Minjastofnun Íslands, sbr. 38. gr. mml., og án tafar skv. 1. mgr. 23. gr. megi ætla að þær séu í hættu.⁵

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að sporna við því að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða að nauðsynjalausu. Fornleifaskráning kemur að notum í minjavörslu þegar ákvarðanir eru teknar um aðgerðir til verndar einstökum minjastöðum eða minjasvæðum. Auk þess kemur hún að gagni í rannsóknum og kynningum.

Ekki er það síður hagur þeirra sem stýra hvers konar framkvæmdum að eiga aðgang að yfirliti um fornleifar á tilteknu svæði. Segja má að við það vinnist tvennt. Unnt verður að taka tillit til minjanna við skipulagsvinnu og nýta þær til að varðveita sögu staðarins í landslaginu. Einnig má minnka stórlega líkur á að framkvæmdaraðilar rekist í miðjum klíðum á fornleifar sem þeir gerðu sér ekki grein fyrir að gætu verið fyrir hendi en reynist svo nauðsynlegt að rannsaka með tilheyrandi kostnaði og töfum á framkvæmdum.

Björgunaruppgröftur, sem er unninn vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum, er heldur ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar.

⁴ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 21. gr.

⁵ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 23. og 38. gr.

Fornleifaskráning sameinar þess vegna hagsmuni fræðigreinarinnar og þeirra sem standa að framkvæmdum.

Skráning fornleifa, húsa og mannvirkja skal skv. 16. gr. mml. fara fram áður en gengið er frá aðalskipulagi eða deiliskipulagi. Áður en deiliskipulag er afgreitt eða leyfi til framkvæmda eða rannsókna er gefið út skal skráning ætíð fara fram á vettvangi.⁶

Skulu skipulagsyfirvöld hafa samráð við Minjastofnun Íslands um tilhögun skráningar eða endurskoðun á fyrri fornleifa-, húsa- og mannvirkjaskráum með hliðsjón af fyrirhuguðum breytingum á skipulagi. Óheimilt er að veita leyfi til framkvæmda án undanfarandi fornleifa-, húsa- og mannvirkjaskráningar. Þegar sérstaklega stendur á getur Minjastofnun Íslands veitt undanþágu fyrir framkvæmdum með tilteknum skilyrðum.

Skipulagsyfirvöld skulu tilkynna Minjastofnun Íslands um gerð skipulagsáætlana og verulegar breytingar á þeim og um gerð skýrslna um mat á umhverfisáhrifum.

Almennt er æskilegt að framkvæmdum sé beint frá minjastöðum en sé þess enginn kostur ber að tilkynna Minjastofnun Íslands um framkvæmdirnar með sannanlegum hætti með minnst fjögurra vikna fyrirvara eins og segir í 23. gr. mml. Enn fremur segir að Minjastofnun Íslands ákveði að undangenginni vettvangsskönnun hvort frekari rannsóknar sé þörf, hvort gera skuli tillögu um friðlýsingu eða hvort fornleifarnar megi víkja og þá með hvaða skilmálum. Óheimilt er að veita leyfi til framkvæmda fyrr en ákvörðun Minjastofnunar Íslands liggur fyrir.⁷

Í 2. mgr. 28. gr. mml. segir að framkvæmdaraðili greiði kostnað við þær rannsóknir á fornleifum sem Minjastofnun Íslands ákveður að séu nauðsynlegar vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Við allar umfangsmiklar framkvæmdir skal sá sem fyrir þeim stendur bera kostnað af nauðsynlegum rannsóknum og vettvangsskráningu fornleifa.⁸

⁶ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 16. gr.

⁷ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 23. gr.

⁸ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 28. gr.

176, Tóft , Arkeologiska object	
Attributes	Text Relations Geo Objects Documents Events
Attribute	Value
Minj_id	3055-176
Sérheiti	Fornuhús
Bæjarnafn	Sveinatunga
Jarðatal Johnsen	52
Flokkun	Búsetuminjar
Tegund	Tóft
Efni	Torf og qrijót
Lengd	7.6 meter
Breidd	5.6 meter
Hæð	
Athugasemdir	
Umhverfi	Á árbakka Norðurár
Svæði	<None>
Túnakort	Nei
Heimildir	
Örnefnaskrá	Ö-Sveinatunga, 2.
Aldur frá	1500
Aldur til	1900
Skráning	SST-RKT
Mæling	Uppmæling
Dagur	12.07.2023
Horfin	Nei
Horfin_astæða	<None>
Hættumat	<None>
Hættuorso	<None>
Ástand	Greinanlegar fornleifar
Minjagildi	Nokkurt
Verkefna nr	3055
Gróður	Gras
Friðað	Já
Hlutverk	Óþekkt

Mynd 3. Skráningarform fyrir Vesturland, fylgir stöðlum Minjastofnunar Íslands.

Fornleifaskráning og aðferðir

Við fornleifaskráninguna voru fornleifar flokkaðar undir jörðina Sveinatungu. Fjallað er um hvern minjastað fyrir sig. Ljósmyndir voru teknar og gerð kort auk þess sem minjarnar voru

hnitsettar og færðar inn á loftmynd frá Loftmyndum ehf. auk þess var notuð loftmynd frá Samsýn ehf.

Minjanúmer

Minjar eru auðkenndar með númeri og sérheiti þeirra ef finnst, til dæmis Fremristekkur „[3055-175]“, síðan er tegund nefnd á eftir númeri til frekari skýringar. Ef stendur *heimild* á eftir númeri þá hafa ekki fundist fornleifar á vettvangi. Fyrsta númer innan hornklofa er númer Minjastofnunar og seinna númer er númer skráningarinnar í landfræðilegum gagnagrunni Antikva yfir fornleifar, örnefni og sögulegar minjar á Vesturlandi.

Tegund, hlutverk og heiti

Tegund og hlutverki minja er eins og venjan er um fornleifaskráningar lýst í fáum orðum, þ.e. hvort um sé að ræða tóftir bæja eða útihúsa, höfn, byrgi, túngarð og þar fram eftir götunum. Stundum sér fornra minja ekki stað í landslaginu þótt þeirra sé getið í heimildum og kunna margar ástæður að vera fyrir því. Kemur þá fram í fornleifaskránni að „heimild“ sé til um til dæmis lambhús. Er leitast við að hafa fornleifaskrána eins nákvæma og kostur er því að leifar fornminja kunna að leynast í jörðu þótt ekki sé unnt að sjá þær með berum augum á yfirborðinu.

Hafi fornminjarnar sérnafn er það sérstaklega skráð en þegar engu slíku er til að dreifa kemur fyrir að hlutverki þeirra sé lýst þar sem heitið stæði annars, til dæmis „brú [3055-170]“.

Staðsetning

Tekin voru GPS hnit á öllum minjum eða þær mældar upp með nákvæmu GPS mælingartæki úti á vettvangi og þau færð inn í landupplýsingagrunn fyrir Vesturland. Í hjálagðri fornleifaskrá eru gefin upp hnit í landshnitakerfinu Ísnet 93 þegar við á. Staðsetning þeirra er svo færð inn á loftmynd. Gögnum er einnig skilað í stafrænu formi í landupplýsingakerfi.

Staðhættir og lýsing

Ávallt er greint frá afstöðu skráðra minja í landslaginu, þeim og staðhättum lýst, bæði formi, umfangi og ástandi, og aðrar athugasemdir gerðar þegar þörf krefur, til dæmis vísað í aðrar heimildir.

Hættumat

Leitast er við að leggja mat á þá hættu sem að fornleifunum kann að steðja, bæði af völdum náttúru og manna. Þetta er gert til að unnt sé að grípa til viðeigandi ráðstafana liggi minjar undir skemmdum eða geti orðið fyrir raski. Hætta vegna ábúðar þýðir að framkvæmdir eða álag kunni að raska fornminjum. Hætta vegna veðrunar þýðir að fornleifar séu smám saman að mást í burtu fyrir áhrif lofta eða vatns. Hætta vegna landbrots þýðir að fornleifar geti glatast af völdum vatns eða uppblásturs.

Ekki er lagt mat á hættuna þegar einungis er til heimild um fornleifar en þær hafa ekki fundist við vettvangsskráninguna. Í þessu tilviki hafa tíu fornleifar horfið eða sjást ekki á yfirborði og eru því eingöngu þekktar af heimildum.

Mótvægisáðgerðir

Ef minjar eru í hættu vegna framkvæmda er lagt til að framkvæmdum sé beint frá minjastaðnum. Ef það er ekki hægt er komið með tillögum að mótvægisáðgerðum. Það er þó alltaf Minjastofnun Íslands sem ákveður hvað þarf að gera og með hvaða hætti.

Fornleifar á svæðinu

Sveinatunga [52]

Í *Landnámu* segir að Geirmundur Gunnbjarnarson hafi numið tunguna á milli Sandár og Norðurár og búið í Tungu.⁹ Bæjarheitið hefur yfirleitt verið tengt við Sveinatungu, en gæti einnig átt við Sanddalstungu.¹⁰ Jón Jónsson bóndi í Sveinatungu fann kuml árið 1837 í botni Mjóadals, vestur af Sveinatungu. Í því fundust mannabein, klæði og skartgripir sem tilheyrðu líklega konu sem lögð hafði verið til hinstu hvílu á 10. öld.¹¹ Þessi fundur er vitnisburður um forna byggð á svæðinu.

Í *Íslenzku fornbréfasafni* er Sveinatunga nefnd vegna skógarítaka Mels í Miðfirði þar á 14. og 15. öld.¹² Í kaupmálabréfi árið 1445 selur Skúli Loftsson meðal annars Torfa Arasyni jarðirnar Þykkvaskóg í Breiðafjarðardölum, Miðskóg, Þórólfsstaði, Smillahvol, Giljaland og Ymjaberg með gögnum og gæðum. Í tengslum við þessi kaup kemur fram að kirkjan hafi átt þarna sex kúgildi í skógi og að Skúli hafi þar til gefið henni ævinlegt kolviðarhögg í Ljárskógum og hundrað raftviðar í Sveinatungu í Norðurárdal.¹³ Átt er við kirkjuna í Snóksdal í Breiðafjarðardölum, enda tekið fram í máldaga hennar árið 1500 að Snóksdalur átti hundrað raftviðar í Sveinatunguskógi. Árið 1505 gaf Sigurðar Daðason auk þess Snóksdalskirkju raftviðarhögg í þessum skógi.¹⁴ Árið 1553 er Sveinatunga nefnd í tengslum við deilur sem rísa af jarðakaupum þar sem Stefán nokkur Ólafsson selur sömu jörð tvívegis. Stefán hafði selt Oddi Halldórssyni presti þrjár jarðir, þar á meðal Skóga í Flókadal sem hann fékk síðan í burt og „setti honum frænda sínum jörðina Sveinatungu í Norðurárdal.“¹⁵ Deilan snýst um Skóga í Flókadal því Stefán skikkaði jörðina Samsstaði í hennar stað en ekki kemur fram hvort líka

⁹ *Íslenzk fornrit*, I, 1968, 87.

¹⁰ Guðrún Ása Grímsdóttir og Árni Björnsson, 1997, 32.

¹¹ Kristján Eldjárn, 2016, 102-103.

¹² *Íslenzkt fornbréfasafn*, III, 1896, 166, 535; *Íslenzkt fornbréfasafn*, V, 1899-1902, 338.

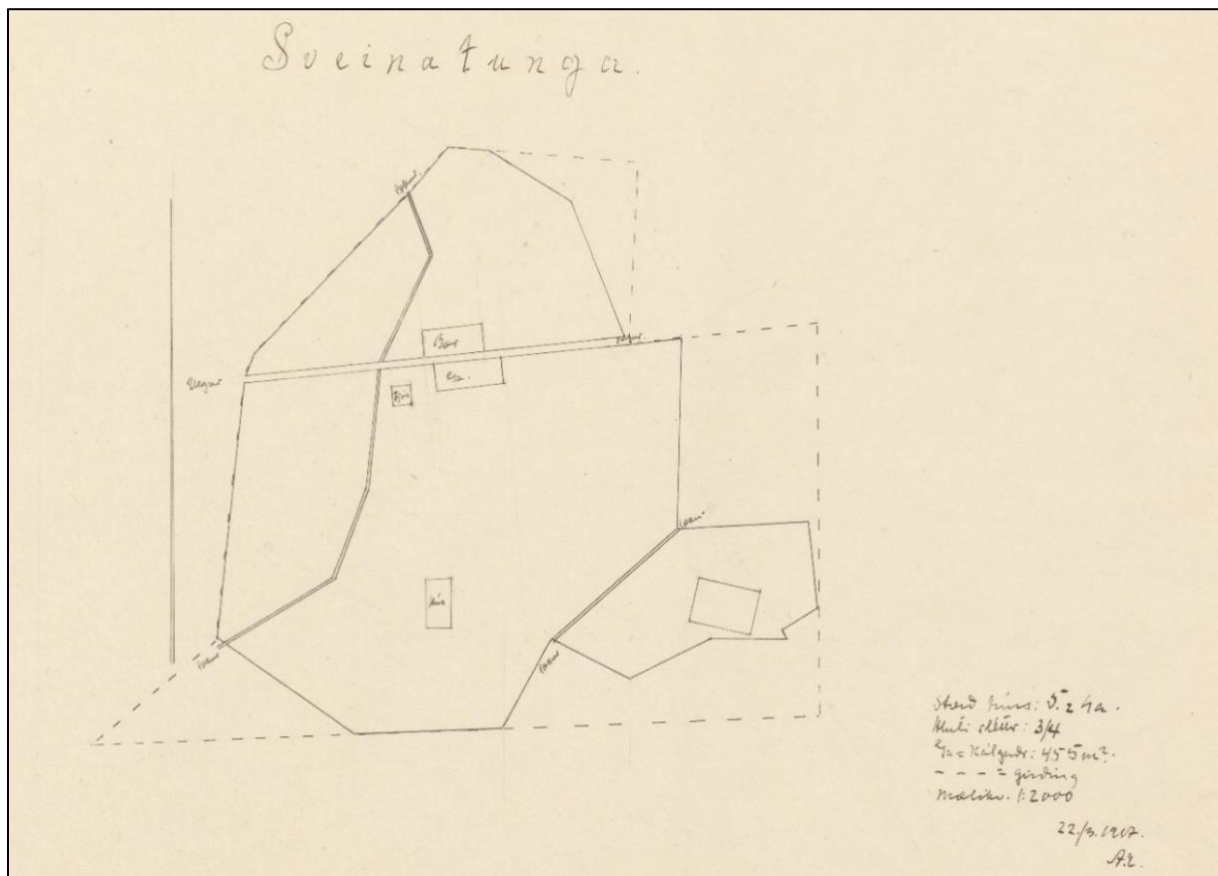
¹³ *Íslenzkt fornbréfasafn*, IV, 1897, 666.

¹⁴ *Íslenzkt fornbréfasafn*, VII, 1903-1907, 460; *Íslenzkt fornbréfasafn*, IX, 1909-1913, 48-49.

¹⁵ *Íslenzkt fornbréfasafn*, XII, 1923-1932, 558.

hafi verið ágreiningur um Sveinatungu. Árin 1563-1564 er Sveinatunga talin upp í skrá yfir jarðir sem tilheyra dánarbúi Daða Guðmundssonar í Snóksdal.¹⁶

Samkvæmt *Jarðabók* Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1708 var Sveinatunga 24 hundraða jörð í eigu prófastsekkjunnar Hólmfríðar Sigurðardóttur að Síðumúla. Þar segir að enn hafi verið nægur skógur til kolagerðar og eldiviðar en að hann tæki að þverra. Að auki segir að torfrista og stunga hafi verið lök og berjalestur þrotinn. Enn fremur segir að grjótskriða úr brattlendi grandí túninu og að jarðföll og smáskriður spilli landinu árlega.¹⁷ Í *Jarðatali* Johnsens frá 1874 er Sveinatunga enn sögð 24 hundraða jörð í bændaeigu með einn leiguliða.¹⁸

Mynd 4. Túnakort Sveinatungu árið 1917.

¹⁶ Íslenskt fornbréfasafn, XIV, 1944-1949, 204, 212.

¹⁷ *Jarðabók* Árna Magnússonar og Páls Vídalín, IV, 1925-1927, 300-301.

¹⁸ Johnsen, 1847, 126.

Á túnakorti af Sveinatungu frá árinu 1917 sést bæjarstæðið fast norðan við gamla þjóðveginn [190] og sunnan megin við hann er matjurtagarður [158]. Vestan við garðinn er fjós [189] og vestan við það rennur bæjarlækurinn. Í túninu suður af bæjarstæðinu er merkt hús [169] og austur af því er stórt ómerkt mannvirki [165 / 166]. Utan um túnið allt er girðing [159].¹⁹ Út frá örnefnum nálægt Sveinatungu má sjá að bærinn hefur átt mörg tún í nágrenninu, þar með talin Fjósatún, Brúartún, Garðatún, Móatún og Lækjartún.²⁰ Í örnefnalýsingunni segir einnig að Svartiflóir hafi verið heyjaður áður fyrr og Kastabrekki fyrir ofan og norðan bæinn slegnar.²¹

Mynd 5. Ljósmynd af íbúðarhúsi Sveinatungu tekin um 1940-1960 fyrir viðgerð.

¹⁹ Túnakort fyrir Sveinatungu, Norðurárdalshreppi, 1917.

²⁰ Landmælingar Íslands: Örnefnasjá.

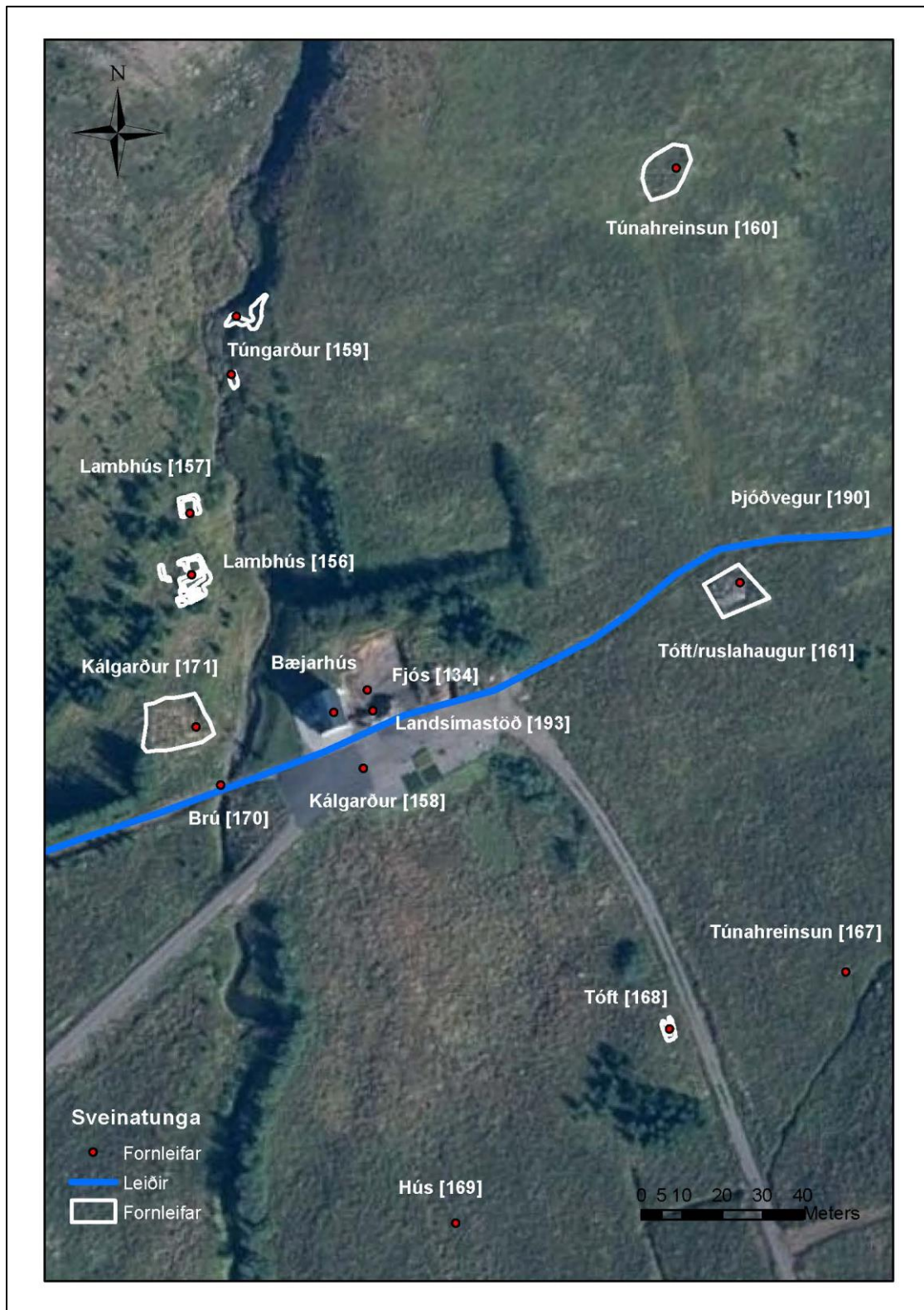
²¹ Ö-Sveinatunga, 2-3.

Bæinn sem sést á túnakortinu byggði Jóhann Eyjólfsson, Alþingismaður og bóndi í Sveinatungu árið 1895, og var það fyrsta steinhúsið í íslenskri sveit.²² Húsið stendur enn og er friðlýst og hafa núverandi eigendur, gert það upp með miklum sóma. Húsið sjálft telst ekki fornleif sem slíkt þar sem um er að ræða uppistandandi byggingu en hefur að sjálfsögðu mjög mikið minjagildi. Þá er vert að hafa í huga að vitað er um byggð á jörðinni frá því snemma á öldum. Bæjarstæðið gæti hafa verið á svipuðum slóðum frá upphafi og eldri bæjaleifar þá leynst undir núverandi húsi. Ekki er lengur föst búseta í Sveinatungu en frá því stuttu eftir síðustu aldamót hefur verið stunduð skógrækt á jörðinni.

Mynd 6. Íbúðarhúsið í Sveinatungu, uppgert og hefur endurheimt fyrri glæsileika.

²² Guðrún Ása Grímsdóttir og Árni Björnsson, 1997, 108.

Mynd 7. Kort af fornleifum og leiðum í bæjartúninu í Sveinatungu.

Landsímastöð [3055-193] heimild

Landsími var lagður í Sveinatungu 1906 og „stóð um byggingu hans all-mikill styr“.²³ Á *Herforingjaráðskorti Dana* sést að landsímastöð hefur verið þar árið 1914.²⁴ Samkvæmt umburðarbréfi landsímastjóra frá árinu 1919 var „aftur opnuð þriðja flokks stöð í Sveinatungu“ 19. júní það ár²⁵ en landsímastöðin var síðan flutt að Króki 1921-1922.²⁶ Engar minjar um landsímastöðina fundust og ekki er vitað nákvæmlega hvar hún var staðsett.

Fjós [3055-134] heimild

Á ljósmynd sem birt er í bókinni *Byggðir Borgarfjarðar III* sést bygging austan megin við íbúðarhúsið í Sveinatungu.²⁷ Þetta virðist vera fjós en ekki er vitað hvenær það var byggt eða rífið. Samkvæmt landeigendum var þó árið 1960 reist á sama stað íbúðarhúsnæði hannað af Sigvalda Thordarsyni sem var rífið um 2020. Nú er annað húsnæði í byggingu á sama stað.

Mynd 8. T.v. er íbúðarhúsið í Sveinatungu ásamt byggingu sem líklega er fjós [134]. T.h. sést bygging með tveimur samhliða húsum, trúlega fjárhúsum [166] sem liggja út frá stærra húsi, mögulega hlöðu [165]. Ljósmyndin birtist í bókinni *Byggðir Borgarfjarðar III*.

²³ Haukur Kristjánsson og Sverrir Gíslason, 1939, 39.

²⁴ *Herforingjaráðskort Dana*, 1914.

²⁵ Umburðarbréf frá landsímastjóranum, 1919, 28.

²⁶ Haukur Kristjánsson og Sverrir Gíslason, 1939, 39; Jakob Jónsson, Jón G. Guðbjörnsson og Þorsteinn Guðmundsson, 1993, 82.

²⁷ Jakob Jónsson, Jón G. Guðbjörnsson og Þorsteinn Guðmundsson, 1993, 108.

Lambhús [3055-156] tóft

Á gömlu málverki af Sveinatungu sést auk bæjarhússins í minna hús sem kúrir á bakkanum vestan við bæjarlækinn, í brekkunni inn með gílinu sem lækurinn rennur eftir.²⁸ Þetta gæti verið lambhús sem minnst er á í örnefnalýsingu: „Túnið utan við Bæjarlæk heitir Lækjartún, og túnið við Lambhúsin heitir Lambhústún.“²⁹

Mynd 9. Gamalt málverk af Sveinatungu. Tóft [156] er líklega af litla húsinu sem sést v.m.

Nú vaxa þarna hávaxin barrtré en innan um þau, á vesturbakka lækjarins, leynast tóftir, mögulega af lambhúsunum. Syðri og stærri tóftin [156] er beint norðvestur af bæjarhúsinu í Sveinatungu. Hún er á kafi í gróðri, þakin elftingum og að hluta til hulin trjám en þó má sjá móta fyrir fjórum rýmum. Syðst er rými með hlöðnum garða í miðjunni og líklega útgangi til norðvesturs en suðurveggurinn er ekki greinilegur vegna trjágróðurs. Næsta rými til norðurs er stórt með innganga eða op austan og vestan megin. Fyrir norðan þetta rými eru tvö minni

²⁸ *Sveinatunga: Consilium Et Labore – 1895.*

²⁹ Ö-Sveinatunga, 1.

rými, það vestra með inngang í suður og er innangengt úr því í eystra rýmið. Veggjahæð er á bilinu 0,5-1,5 m og veggjabreidd um 0,9 m. Tóftin er 7,2 m löng og 5,2 m breið. Hún hefur töluvert minjagildi en er í mikilli hættu vegna trjáanna sem hafa sáð sér í hana.

Mynd 10. Skrásetjari stendur í tóft [156]. Stóra barrtréð fyrir miðri mynd vex yfir syðsta hluta hennar.

Mynd 11. Horft suðvestur yfir tóft [156] á kafi í hávöxnum gróðri.

Mynd 12. Kort af lambhústóftum [156] og [157] vestan bæjarlækjarins.

Mynd 13. Minni tóft [157] sem er nokkuð ofan við tóft [156].

Mynd 14. Horft norðaustur yfir tóft [157] upp að bæjarlæknum.

Lambhús [3055-157] tóft

Norðan og rétt ofan við tóft [156] er önnur minni tóft. Hún er skeifulaga og með útgang til suðurs. Utanvert eru veggirnir allt að 1,5 m háir en minnsta veggjahæð er 1 m. Tóftin er 5 m löng og 5 m breið, mjög þýfð og gróin og er mögulega af lambhúsi. Hún hefur töluvert minjagildi en er nú þegar hættu trjáræktar þétt við hana.

Túngarður [3055-159] hleðsla

Miðað við túnakortið hefur girðing eða túngarður legið í kringum túnið í Sveinatungu.³⁰ Garðurinn er að mestu horfinn en í túnjaðrinum í brekkunni ofan og austan bæjarlækjarins eru þó leifar af grjóthleðslu sem gætu verið brot af honum. Eitthvað af grjótinu virðist hafa skriðið niður brekkuna og er hleðslan því mest um 3 m á breidd. Það sem sást af garðinum á vettvangi var rúmlega 12 m á lengd. Þetta eru raskaðar minjar sem hafa takmarkað minjagildi.

Mynd 15. Leifar túngarðsins [159] efst í brekkubrún.

³⁰ *Túnakort fyrir Sveinatungu, Norðurárdalshreppi, 1917.*

Mynd 16. Túnahreinsun [160]; horft til austurs yfir túnið.

Túnahreinsun [3055-160] grjóthrúga

Hrúga af grjóti er á miðju túni, líklega frá túnahreinsun. Hún er um það bil 16 m á lengd og 10 m á breidd og er nokkuð gróin. Hún hefur lítið minjagildi.

Kálgarður [3055-158] heimild

Á túnakorti frá 1917 er merktur kálgarður sunnan við bæjarhúsið, rétt neðan við þjóðveginn.³¹ Kálgarðinn má einnig sjá á gamla málverkinu af Sveinatungu. Þar sem hann var er nú malarplan og engar leifar hans að finna.

Fjós [3055-189] heimild

Á túnakorti frá 1917 er merkt fjós suðvestur af bæjarhúsinu, rétt sunnan við gamla þjóðveginn.³² Þar er heimreið og malarplan í dag og engar leifar af fjósinu sjáanlegar.

³¹ Túnakort fyrir Sveinatungu, Norðurárdalshreppi, 1917.

Mynd 17. Tóft [161] sem gegnir nú hlutverki ruslahaugs.

Útihús – ruslahaugur [3055-161] tóft

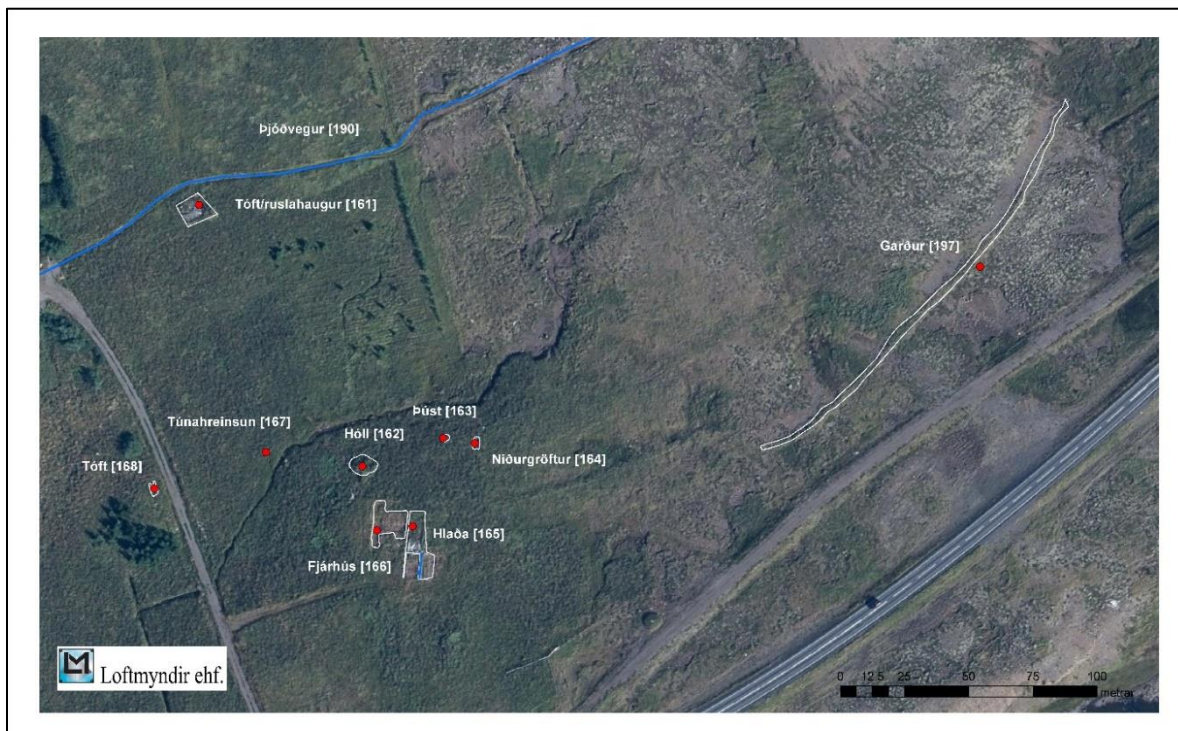
Á túni rétt sunnan við gamla þjóðveginn er áberandi hrúga af grjóti og rusli. Hún er um það bil 10 m á lengd og 10 m á breidd. Af lögun hrúgunnar að dæma og því hversu gróin hún er á jöðrunum, virðist vera tóft undir ruslahaugnum, líklega útihús, sem hefur verið fyllt af rusli. Tóftin hefur lítið minjagildi en ef farið verður í skógrækt þarna ætti samkvæmt lögum um menningarminjar að gæta að 15 m fjarlægðarmörkum frá henni.³³

³² *Túnakort fyrir Sveinatungu, Norðurárdalshreppi*, 1917.

³³ *Lög um menningarminjar* nr. 80, 2012, 22. gr.

Mynd 18. Tóft – ruslahaugur [161].

Mynd 19. Kort af minjum og leiðum í bæjartúninu í Sveinatungu.

Mynd 20. Hóll [162] í Sveinatungutúninu.

Óþekkt [3055-162] hóll

Grasi vaxinn hóll er í túninu suðaustur af bæjarstæðinu, norðan megin við hlöðu [165] og vestan við þúst [163]. Hóllinn er um 2 m á hæð, mest 11 m á lengd og 8 m á breidd og virðist vera manngerður en þarf þó ekki að vera mjög gamall. Hann hefur sennilega lítið minjagildi en erfitt að meta það vegna þess að ekki er ljóst hvað þetta er. Ef farið verður í skógrækt þarna má gæta að 15 m fjarlægðarmörkum kringum hann eins og lög um menningarminjar gera ráð fyrir.³⁴

Óþekkt [3055-163] þúst

Grasi vaxin þúst er í túninu, austan megin við hól [162] og vestan megin við niðurgröft [164]. Hún er mögulega manngerð en gæti þó líka verið náttúruleg, um 1,4 m á hæð, mest tæpir 4 m

³⁴ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

á lengd og 2,5 m á breidd. Þústin hefur varla mikið minjagildi en ef farið verður í skógrækt þarna má til öryggis miða við 15 m fjarlægðarmörkum við hana.³⁵

Mynd 21. Þúst [163] í túninu með bæjarhúsið í Sveinatungu í bakgrunni.

Mynd 22. Niðurgroftur [164] í túninu suðaustur af bæjarstæðinu.

³⁵ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Óþekkt [3055-164] niðurgröftur

Niðurgröftur er austan megin við þúst [163] og norðaustur af hlöðu [165]. Hann sést sem dæld í túninu og er minni grasgróður á botninum. Niðurgröfturinn er 0,5-1 m á dýpt, 5 m á lengd og 2,5 m á breidd. Hlutverk er óþekkt en hann er ekki mjög gamall að sjá og hefur lítið minjagildi.

Mynd 23. Húsgrunnur hlöðu [165] með steypa veggi og stétt. Viður og bárujárn fundust einnig í grunninum.

Hlaða [3055-165] tóft – húsgrunnur og fjárhús [3055-166] niðurgröftur – húsgrunnur

Leifar steypis mannvirkis eru suðaustarlega í bæjartúninu, samanlagt um 26 m á lengd og 12 m á breidd. Húsgrunnurinn myndar ferhyrning sem er 16 m langur og á bilinu 6-8 m breiður og eru veggirnir í kringum hann nokkuð yfirgrónir grasi. Þarna er mikið rusl, svo sem steypubrot, viðarleifar og járn. Til suðurs út frá grunninum liggja auk þess tveir steyptir 10 m langir, samsíða veggir sem virðast nýlegri. Austan megin við eystri vegginn er steypstétt sem er um 10 m á lengd og 5 m á breidd.

Húsgrunnurinn er staðsettur þar sem óskilgreindur kassi er merktur á túnakortið frá 1917.³⁶ Líklega er grunnurinn sem sést á vettvangi þó frá húsi sem reist var ofan á mannvirkinu á túnakortinu. Á ljósmynd í *Byggðir Borgarfjarðar III* frá árinu 1993 sést hlaða standa á þessum grunni og fjárhús til vesturs úr henni.³⁷ Kannski eru það fjárhúsin við Húsatún sem nefnd eru í örnefnalýsingu: „Þangað flutti Jóhann Eyjólfsson fjárhúsin og byggði þau þar á holti. Húsin hétu þá Holthús eða „Húsin á melunum“.“³⁸ Fjárhúsin sem voru sambyggð við hlöðuna hafa líklega staðið á öðrum grunni þar sem niðurgröftur [166] er vestan megin við steypa húsgrunninn. Hann er lægri en umhverfið í kring, mest um 1 m á dýpt, 18 m á lengd og 13 m á breidd. Umhverfis er gras og sina en í honum aðallega mosi. Samkvæmt landeigendum fuku hlaðan og fjárhúsin árið 2010. Þessar minjar eru yngri en hundrað ára og teljast því ekki fornleifar.

Mynd 24. Grunnur frá fjárhúsi [166].

³⁶ Túnakort fyrir Sveinatungu, Norðurárdalshreppi, 1917.

³⁷ Jakob Jónsson, Jón G. Guðbjörnsson og Þorsteinn Guðmundsson, 1993, 108.

³⁸ Ö-Sveinatunga, 1.

Mynd 25. Grjóthrúga, líklega frá túnahreinsun [167].

Túnahreinsun [3055-167] grjóthrúga

Grjóthrúga er í túninu rétt vestan við læk, norðvestan grunns frá hlöðu [165] og fjárhúsum [166]. Líklega hefur hún myndast við túnahreinsun. Hrúgan hefur lítið minjagildi.

Óþekkt [3055-168] tóft

Suðaustur af bæjarhúsinu, fast norðan við trjálund og vestan við eystri heimreiðina er afar þýft og ójafnt svæði í túninu og mótar þar fyrir mjög gróinni tóft með grasi og sinu. Hún er nokkuð ógreinileg en opnast til norðurs. Tóftin er um 5 m á lengd og tæpir 3 m á breidd. Finna má fyrir hleðslugrjóti í veggjunum og hæð frá botni er um 0,5 m. Hún hefur nokkurt minjagildi en er í hættu vegna nálægðar við trén.

Mynd 26. Þarna leynist ógreinileg tóft [168].

Mynd 27. Hús [169] hefur ef til vill verið sléttað út þar sem virðist vera örlítill upphækkun í túninu með færri sóleyjum fyrir miðri mynd.

Útihús [3055-169] heimild

Á túnakorti frá 1917 er merkt hús í túninu sunnan megin við bæjarhúsið.³⁹ Á vettvangi sést ekkert annað en örlítil ógreinileg upphækkun með frábrugðnum gróðri þar sem sóleyjar virðast vaxa alls staðar umhverfis þetta svæði sem bungar upp en ekki á því sjálfu. Líklega hefur húsið staðið þarna en verið sléttað í túnið.

Mynd 28. Hús [169] – upphækkun í túni fremst á mynd.

³⁹ *Túnakort fyrir Sveinatungu, Norðurárdalshreppi, 1917.*

Mynd 29. Hálfhrunin brú [170] yfir bæjarlækinn sem var hluti af gamla þjóðveginum [190].

Brú [3055-170] samgöngubót

Gamli þjóðvegurinn [190] hefur legið yfir bæjarlækinn um steinsteypta og grjóthlaðna brú, suðvestan við bæjarhúsið í Sveinatungu. Brúin er nú að nokkru leyti hrunin en liggur þó enn yfir lækinn. Undir henni er rör sem lækurinn rennur í gegnum. Þessi brú hefur nokkurt minjagildi og er ekki í hættu.

Mynd 30. Matjurtagarður [171].

Kálgarður [3055-171] niðurgröftur

Gamall matjurtagarður er við vesturbakka bæjarlækjarins, beint í vestur frá bæjarhúsinu en sunnan við Lambhúsin [156 / 157]. Garðurinn er 13 m á lengd og 12 m á breidd. Hlaðnir veggir eru sýnilegir við suðausturhorn og norðvesturhorn og er hæð þeirra mest um 0,6 m. Trjágróður afmarkar matjurtagarðinn að hluta til og austan megin í honum vex enn rabarbari. Vegna hávaxins gróðurs er erfitt að átta sig á ytri mörkum garðsins á vettvangi en lögun hans sést mjög greinilega á loftmynd. Þessi garður er hvorki merktur inn á túnakort né heldur sést hann á gamla málverkinu af Sveinatungu. Það gæti verið vísbending um yngri aldur en þá telst hann ekki fornleifar. Garðurinn hefur lítið minjagildi.

Norðurstekkur [3055-191] heimild

Samkvæmt örnefnalýsingu var „stekkur [...] í norður frá Norðurleitinu, Norðurstekkur.“⁴⁰ Engar leifar af stekknunum fundust á vettvangi.

Mynd 31. Ytristekkur miðað við staðsetningu en sýnileg er tóft af beitarhúsum [172].

Ytristekkur [3055-172] tóft

Í örnefnalýsingu segir: „Utan við hólinn er önnur mýri, sem heitir Stekkjarmýri. Fast við þá mýri eru gamlar stekkjarrústir, er heita Ytristekkur.“⁴¹ Á hæð þétt sunnan við gamla þjóðveginn, ofan við framræsta mýri er há tóft. Tóftin er um 11 m á lengd, 8 m á breidd og veggir 0,5-1,2 m á hæð. Í henni sjást alla vega þrjú rými. Eystra rýmið er stærst og liggur með stefnu norður – suður en inngangur er á suðurendanum. Vestan við það eru tvö minni rými, bæði með útganga til vesturs. Nyrðra rýmið er lengra en nyrst í tóftinni er það inndregið.

⁴⁰ Ö-Sveinatunga, 2.

⁴¹ Ö-Sveinatunga, 2.

Sunnan við tóftina er vinklað veggjarbrot um 7 m á lengd. Þar hefur ef til vill verið fjórða rýmið og hefur þá verið innangengt milli þess og eystra aflanga rýmisins. Garðlag [173] liggur í austur niður frá tóftinni.

Mynd 32. Kort af Ytristekki [172], garðlagi [173] og gömlum þjóðvegi [190].

Miðað við staðsetninguna ætti Ytristekkur sem Stekkjarmýri dregur nafn sitt af að vera þarna og kemur það einnig heim og saman við mýrina fyrir neðan. Tóftin sem sést á yfirborðinu er þó sennilega af beitarhúsum með hlöðu eða heytóft en þau hafa ef til vill verið byggð ofan í stekkin enda er þarna myndarlegur hóll. Tóftin hefur töluvert minjagildi en er í hættu vegna skógræktar. Þéttur furuskógur er í kringum hólinn og mætti ef til grisja hann næst minjunum.

Mynd 33. Horft suðvestur yfir tóft [172] sem líklega er af beitarhúsum.

Mynd 34. Horft suðaustur að tóftarhól [172] þar sem Ytristekkur hefur verið áður.

Mynd 35. Horft austur eftir garði [173] sem kannski var hluti girðingar við Nátthaga [192].

Garður [3055-173] hleðsla

Greinilegt garðlag liggur í austurátt frá tóft [172]. Garðurinn er um 1 m á breidd og 0,7 m á hæð. Mælingin á honum er um 40 m á lengd og ekki er sjáanlegt framhald til austurs þar sem við tekur lyng og kjarr og þéttur furuskógur. Hann er alveg yfirgróinn grasi en hefur sennilega verið hlaðinn úr torfi og grjóti. Vesturendinn virðist nánast liggja inn í tóft [172], milli vestri aflöngu tóftarinnar og vinkillaga veggjarbrotsins eða kannski voru þessi mannvirki byggð ofan í garðinn. Þetta gæti verið brot af garði sem hefur girt af Nátthaga [192] milli gamla þjóðvegarins [190] og Norðurár en Stekkjarmýrin var innan hans. Annað garðbrot [197] sem gæti tengst Nátthagnum er austan við Sveinatungutún. Garðurinn hefur töluvert minjagildi en er í hættu vegna nálægðar trjána og mætti ef til grisja skóginn næst honum.

Mynd 36. Horft vestur eftir garði [173] að tóftarhól [172].

Nátthagi [3055-192] heimild

Í örnefnalýsingu segir: „En allt landið neðan gamla vegar [190] með Norðurá var nefnt Nátthagi. Í því svæði eru ýmis örnefni, en ekki voru þeir vissir um, hvað langt þetta svæði næði út og inn. Stekkjarmýrin fyrrnefnda er eitt af svæðum þeim, er tilheyrði Nátthagannum.“⁴² Eiginlegar minjar um Nátthagann sjást ekki en þó er ekki loka fyrir það skotið að garður [173] ofan við Stekkjarmýri og garður [197] austan Sveinatungutúns, báðir neðan gamla þjóðvegarins [190], gætu verið hlutar af nátthagagirðingu.

⁴² Ö-Sveinatunga, 2.

Garður [3055-197] hleðsla

Garðlag austan við bæjarstæði Sveinatungu, sunnan við gamla þjóðveginn [190] sést skýrt á loftmynd. Mögulega er þetta garðlag sem afmarkar Nátthagann [192] milli gamla þjóðvegarins og Norðurár. Garðurinn fannst ekki á vettvangi en var teiknaður upp eftir loftmynd. Annað garðlag [173] sem gæti hafa legið meðfram Nátthagannum er vestar í landi Sveinatungu, ofan við Stekkjarmýri. Garðurinn hefur töluvert minjagildi. Ef farið verður í skógrækt þarna þarf samkvæmt lögum um menningarminjar að gæta að 15 m fjarlægðarmörkum.⁴³

Mynd 37. Nýleg grjóthleðsla sem sennilega hefur myndast við túnahreinsun [174].

⁴³ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Túnahreinsun [3055-174] hleðsla

Við Brúartún ofan Sanddalsár vestan í Sveinatungulandi er stór grjóthleðsla sem virðist vera nýleg, mögulega túnahreinsun úr túninu. Hleðslan er frá 0,5 m upp í 1 m á hæð. Þetta eru ekki fornleifar.

Fjós [3055-195] heimild

Í örnefnasjá Landmælinga Íslands er örnefnið Fjósatún ofan við Sanddalsá og þar vestan við Fjóseyrar.⁴⁴ Í örnefnalýsingu Sveinatungu segir: „Inn í miðri vesturhlið Múlans er gil, sem heitir Slakkagil. Fyrir neðan það með ánni eru eyrar, sem nefndar eru Fjóseyrar“.⁴⁵ Engar leifar fjóss fundust á vettvangi og ólíklegt er að fjós hafi staðið þarna, svo langt frá bæ.

⁴⁴ Landmælingar Íslands: Örnefnasjá.

⁴⁵ Ö-Sveinatunga, 2.

Mynd 38. Hluti uppblásinnar tóftar [133] við Slakkagil.

Stekkur [3054-133] tóft

Uppblásin tóft með trjágróðri í miðjunni er rétt norðan við Slakkagil sem liggur upp frá Sanddalsá. Erfitt er að greina lögun tóftarinnar vegna gróðurs sem í henni vex en mögulegt er að sjá vegg vestan og austan megin við trjágróðurinn. Tóftarbrotið að vestan er um 5 m á lengd og veggjarhæð mest 0,3 m. Tóftarbrotið að austan er um 6 m á lengd og veggjarhæð mest 0,4 m. Sumarbústaður stendur norðaustur af tóftinni. Þetta eru ógreinilegar minjar sem erfitt er að átta sig á og má jafnvel efast um hvort þetta sé manngerð tóft en veggirnir virðast of beinir til að vera náttúrulegir. Minjagildi er nokkurt en augljóslega er tóftin nú þegar í mikilli hættu vegna skógargróðurs.

Mynd 39. Uppblásin tóft [133] með trjágróðri.

Varða [3054-132] kennimark

Við syðri bakka Slakkagils, efst á fjallsbrúninni, stendur 1,5 m há og 2,3 m breið varða sem sést frá rúst [133]. Hún hefur sennilega verið kennimark við póstleið [199]. Þetta er glæsileg varða sem hefur mikið minjagildi. Hún er ekki í hættu þarna uppi á hæðinni.

Mynd 40. Varða [132] á fjallsbrúninni við Slakkagil.

Póstleið [3054-199] gata

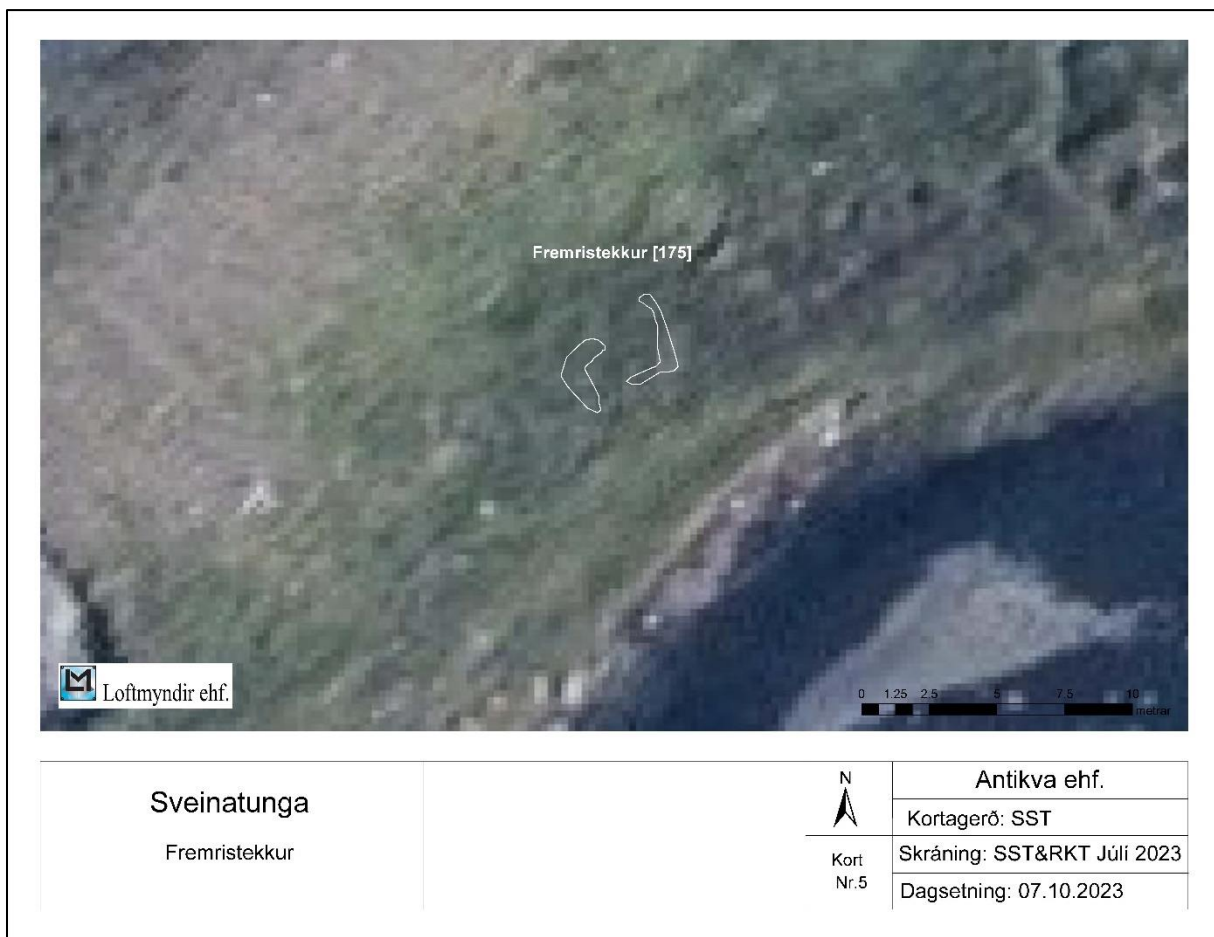
Gömul póstleið er merkt inn á *Herforingjaráðskort Dana* árið 1914 og sést þar hvar hún liggur frá gamla þjóðveginum [190] norður um land Sveinatungu og þaðan norðaustur um tún Gestsstaða, norðaustur yfir fjallsmúlann og austur niður að Fornahvammi. Landsímastöðvar [193] voru bæði í Sveinatungu og Fornahammi.⁴⁶ „En fyrir á öldum og fram á þessa var farið upp með Gestsstöðum, upp fyrir brún, inn múla og komið niður með Leiðarlæk móti Fornahvammi. Þetta var sem sagt önnur leið af Norðurlandsleiðinni, farin af ferðamönnum.

⁴⁶ *Herforingjaráðskort Dana*, 1914.

Hún þótti greiðari, en pósturinn hefur farið Norðurárdalinn, leiðina upp og inn fyrir Sveinatungu, sem nú er farin.“⁴⁷ Leiðin var vörðuð og gæti varða [132] við Slakkagil tengst henni. Hún er varðveitt á köflum og sést vel á loftmynd þar sem hún liggur ofan við gamla þjóðveginn til norðvesturs frá Sveinatungu. Póstleiðin hefur töluvert minjagildi. Ef farið verður í skógrækt þarna þarf samkvæmt lögum um menningarminjar að gæta að 15 m fjarlægðarmörkum.

Leið [3055-198] gata

Önnur leið liggur í norðvesturátt frá þjóðveginum [190] sem sést vel á loftmynd. Þessi leið kvíslast austar en póstleiðin [199] en ekki er vitað hvert hún leiðir, mögulega sameinast hún póstleiðinni einhvers staðar. Leiðin hefur nokkurt minjagildi.

⁴⁷ Ö-Gestsstaðir GS, 3.

Mynd 41. Kort af Fremristekk [175].

Fremristekkur [3055-175] tóft

Í örnefnalýsingu segir um svæðið í suðaustanverðu landi Sveinatungu: „Þar, sem vegurinn liggur niður á þessa Fit, heitir hún Stekkjarfit. Þar niður kemur gil, er heitir Stekkjargil. Við það, fremst á fitinni, er Fremristekkur.“⁴⁸ Stekkjarfit og Stekkjargil draga augljóslega nöfn sín af þessum stekk og möguleg tóft af honum fannst við Stekkjargil þar sem það mætir Norðurá. Einu leifarnar eru þó reglulega raðaðir steinar. Tóftin er rúmir 4 m á lengd og tæpir 3 m á breidd. Þetta eru ógreinilegar minjar sem hafa ekki mikið minjagildi. Nýi þjóðvegurinn mjög nálægt stekknunum og gæti hann hafa raskast við lagningu hans. Minjarnar eru ekki í hættu.

Mynd 42. Ógreinilegar leifar af tóft sem gæti verið frá Fremristekk [175].

⁴⁸ Ö-Sveinatunga, 2-3.

Mynd 43. Fremristekkur [175] milli Norðurár og brekkunnar undir nýja þjóðveginum.

Mynd 44. Tóft [176] á bakkanum þar sem heita Fornuhús.

Fornuhús [3055-176] tóft

Í örnefnalýsingu fyrir Sveinatungu segir: „Enn framar, neðan vegar, eru móar með gömlum húsarústum, sem heita Fornuhús“.⁴⁹ Lágrest tóft fannst á árbakka Norðurár fyrir neðan nýja þjóðveginn. Hún er rúmir 7 m á lengd og 5,5 m á breidd með einungis eitt sjáanlegt rými og útgang til norðurs. Miðað við staðsetninguna eru þetta hugsanlega leifar af Fornuhúsum en þær eru þá lítilfjörlegar. Tóftin hefur nokkurt minjagildi. Ef farið verður í skógrækt á þessu svæði þarf að miða við 15 m friðhelgi kringum hana samkvæmt lögum um menningarminjar.⁵⁰

Mynd 45. Kort af tóft þar sem Fornuhús [176] voru.

⁴⁹ Ö-Sveinatunga, 2.

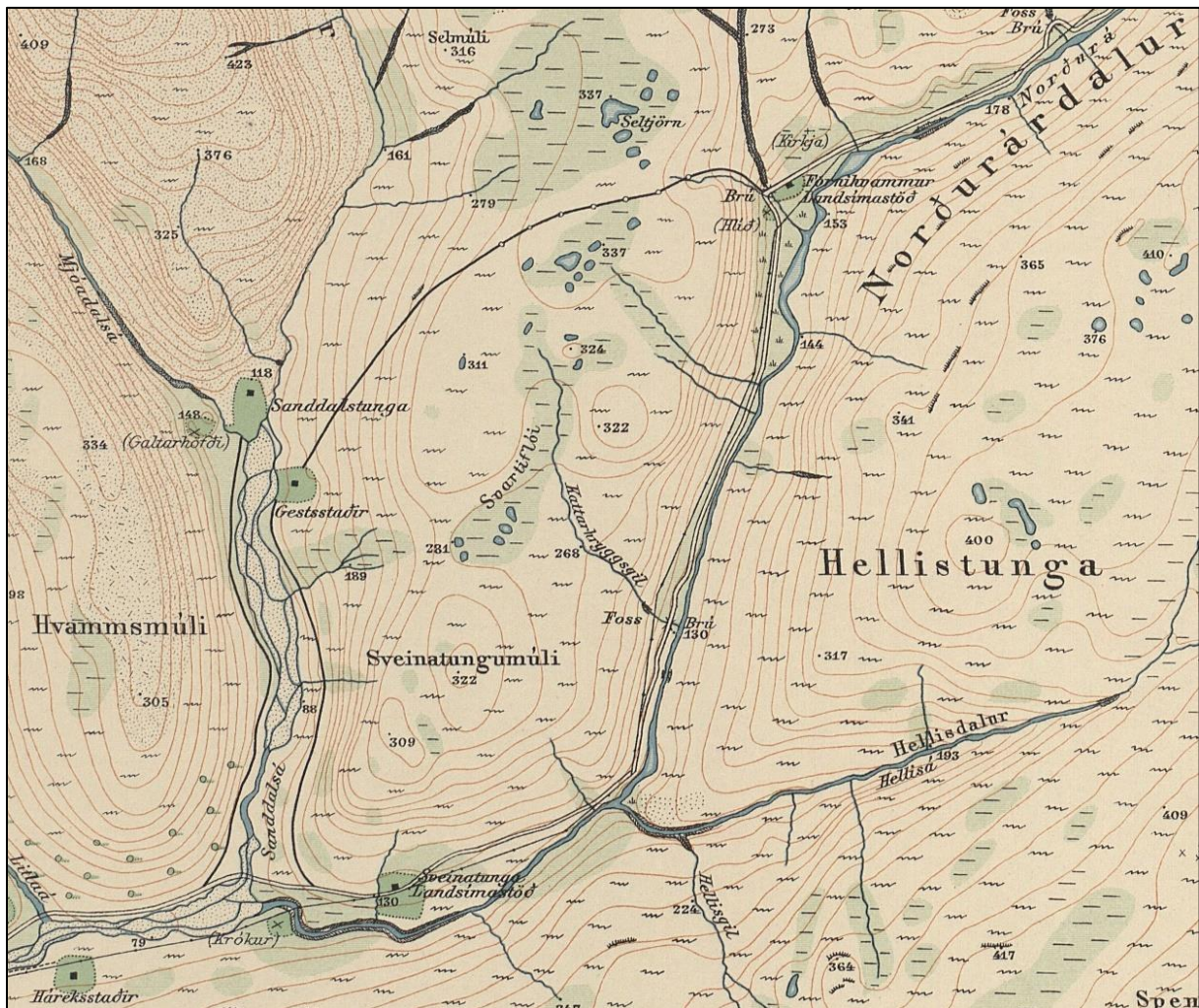
⁵⁰ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

Mynd 46. Horft yfir túnbleðil þar sem Fornuhús [176] voru milli Norðurár og núverandi þjóðveggar.

Mynd 47. Gamli þjóðvegurinn [190] liggur gegnum land Sveinatungu.

Mynd 48. Sveinatunga og Gestsstadir á Herforingjaráðskorti Dana 1914. Eins og sjá má lá gamli þjóðvegurinn [190] gegnum tún Sveinatungu. Á kortinu sést einnig gömul póstleið [3055-199], þ.e. svarta línan, sem lá norður frá þjóðveginum ofan eða austan Sanddalsár.

Þjóðvegur [3055-190] gata

Á Herforingjaráðskorti Dana frá árinu 1914 sést hvar gamli þjóðvegurinn liggur austur um tún Sveinatungu, fast upp við íbúðarhúsið, og beygir síðan norður upp með Norðurá og um brú [196] yfir Kattarhryggsgil. Þetta er auglýsilega sá vegur sem á túnakorti Sveinatungu sést liggja milli íbúðarhússins og matjurtagarðs [158].⁵¹ Upphaflega hefur þarna verið vagnavegur en varðveist hefur gamall akstursvegur við bæinn sem liggur vestur yfir bæjarlækinn. Samkvæmt örnefnalýsingu lá gamla þjóðleiðin eftir Kattarhrygg og yfir Kattarhryggsgil: „í

⁵¹ Túnakort fyrir Sveinatungu, Norðurárdalshreppi, 1917.

gamla daga, og fyrst þegar bílar fóru, fóru þeir þessa leið.⁵² Gamli vegurinn ásamt brúnni er einnig varðveittur á kafla yfir Kattarhrygg. Leiðin hefur nokkurt minjagildi. Þetta er þó gamall vegur sem enn er notaður, að minnsta kosti fyrir fjórhjól, og hann er varla í hættu vegna skógræktar.

Kattarhryggsbrú [3055-196] brú

Í örnefnalýsingu fyrir Sveinatungu segir: „Fyrir ofan veg og brú upp með ánni er svæði, sem nefnt er Steinboganes. Þar hefur fyrir eina tíð verið steinbogi á ánni, og sjást merki hans mjög greinilega. En upp frá nesinu er mýrarsund, er heitir Steinbogasund. Nokkuð innar er mjór hryggur meðfram ánni, er heitir Kattarhryggur, milli Fornahvamms og Sveinatungu. Vegurinn lá eftir honum í gamla daga, og fyrst þegar bílar fóru, fóru þeir þessa leið. Þar kemur gil ofan úr hálsinum, sem þarna heitir Kattarhryggsgil og heldur því nafni upp í brún, en ofar heitir það Svartagil“.⁵³

Mynd 49. Kattarhryggsbrú [196] yfir Kattarhryggsgil stendur enn.

⁵² Ö-Sveinatunga, 3.

⁵³ Ö-Sveinatunga, 3.

Í *Byggðum Borgarfjarðar III* kemur fram að fyrsta brúin í dalnum hafi verið byggð yfir Kattarhryggsgil milli Fornahvamms og Sveinatungu árið 1909 en að árið 1931 hafi komið brú á Norðurá hjá Fornahvammi og þá hafi verið hætt að fara Kattarhrygg.⁵⁴

Eldri brúin stendur enn og þverar Kattarhryggsgil. Hún er grjóthlaðin og steipt og við hana er útskot frá þjóðveginum og upplýsingaskilti. Á skiltinu segir: „Þar var í fyrstu lagður vegur og brú fyrir hestvagna en bíl var fyrst ekið yfir hann 10. júlí 1927. Það var Ford vörubíll. Um 1930 var gerður þarna bílvegur þegar þjóðleiðin til Akureyrar varð bílfær. Þá var steipt á gilið dæmigerð brú síns tíma.“⁵⁵ Kattarhryggsbrú var fyrsta steipta bitabrúin án bogaforms á Íslandi.⁵⁶ Brúin hefur tvímælalaust mikið minjagildi. Hún er ekki í neinni hættu vegna skógræktar.

Torftekjustaður [3055-186] heimild

Í örnefnalýsingu fyrir Sveinatungu segir: „Innan við Kattarhryggsgil, nokkuð upp frá Norðurá eru stór mýrarsund, er heita Hjallasund. Upp af Hjallanum, er þau draga nafn af, er dalur, er heitir Fremri-Torfdalur.“⁵⁷ Nafnið bendir til að torf hafi verið tekið á staðnum en ekki fundust ummerki um það á vettvangi.

Mógrafir [3055-194] heimild

Í örnefnalýsingu fyrir Sveinatungu segir: „Utan við lækinn, rétt utan við túnið, milli nýja og gamla vegarins, er mýri, sem heitir Grafarmýri.“⁵⁸ Nafnið gæti bent til að mógrafir hafi verið á svæðinu en þær fundust þó ekki á vettvangi.

⁵⁴ Jakob Jónsson, Jón G. Guðbjörnsson og Þorsteinn Guðmundsson, 1993, 81-82.

⁵⁵ Kattarhryggur, [ekkert ártal].

⁵⁶ Baldur Þór Þorvaldsson, 2005, 11.

⁵⁷ Ö-Sveinatunga, 3.

⁵⁸ Ö-Sveinatunga, 1-2.

Samantekt og niðurstöður

Innan svæðisins voru skráðar 36 minjar, þar af 32 sem teljast fornleifar. Sjást 26 þeirra á yfirborði. Tíu fornleifar sem heimildir greina frá eru horfnar.

Heimildir eru um Sveinatungu snemma á öldum og þar í grennd hefur fundist kuml frá 10. öld sem bendir til fornrar byggðar; jörðin gæti hafa byggst þegar við landnám. Íbúðarhúsið sem nú stendur í Sveinatungu var byggt árið 1895 og leynast eldri bæjaleifar ef til vill undir því. Sýnilegar minjar í bæjartúninu eru hins vegar fremur fábrotnar. Ber þar helst að nefna vel varðveittar tóftir lambhúsa, [156] og [157], sennilega um hundrað ára gamlar, sem hafa töluvert minjagildi. Tré vaxa ofan í tóft [156] og mjög nálægt tóft [157] og stafar þeim hætta af þeim. Ef gróðursett verða fleiri tré þarna þarf samkvæmt lögum um menningarminjar að miða við 15 m friðhelgt svæði kringum tóftirnar en þar sem trén sá sér og breiða úr sér er lagt til að miðað verði við 20 m fjarlægðarmörk.

Kálgarður [171] neðan eða sunnan lambhústóftanna gæti verið yngri og því vafamál hvort beri að telja hann til fornleifa. Hann fær að njóta vafans en hefur lítið minjagildi. Túngarðsleifar [159] sjást ofan bæjarlækjarins, norðvestan íbúðarhússins, raskaðar og minjagildið lítið. Í túninu suðaustan bæjarins er ógreinileg tóft [168] af óþekktu mannvirki, væntanlega útihúsi og austan bæjarins er ruslahaugur sem miðað við lögunina hefur safnast ofan í gamla tóft [161]. Þessar tóftir hafa einnig nokkurt minjagildi. Hér ætti að vera fullnægjandi að minjarnar hafa verið mældar upp en Minjastofnun metur það. Ef þurfa þykir má miða við að tré séu ekki gróðursett innan 15 m svæðis frá minjunum í samræmi við lögin.

Skráðir voru nokkrir grjótbíngar sem myndast hafa við túnahreinsun, [160], [167] og [174] sem ekki telst til fornleifa, einnig höll [162] sem virðist manngerður og niðurgröftur [164] en hvorugt lítur út fyrir að vera mjög gamalt. Auk þess var skráð þúst [163] þótt óvíst sé hvort hún sé manngerð eða náttúruleg. Þessar minjar hafa allar lítið minjagildi og ætti að nægja að þær hafi verið mældar upp en Minjastofnun metur það. Annars má hér sem annars staðar miða við 15 m fjarlægðarmörk frá þeim ef farið verður í skógrækt á svæðinu.

Þá var mæld upp stór steyp tóft eða húsgrunnur [165] ásamt öðrum áföstum húsgrunni [166] austan í túninu þar sem af heimildum að dæma stóðu hlaða og fjárhús, byggð ofan í eldra

mannvirki sem sést á túnakorti. Sýnilegu tóftirnar eru því af yngri húsum og teljast ekki fornleifar en eldra mannvirkið er horfið.

Tóftir beitarhúsa og hlöðu sem hafa líklega verið byggðar ofan í Ytristekk [172] við Stekkjarmýri vestan túns hafa töluvert minjagildi og slíkt hið sama garðlag [173] sem liggur austur frá tóftunum og er mögulega hluti garðs meðfram Nátthaga [192] milli gamla þjóðvegarins [190] og Norðurár. Minjar um sjálfan Nátthagann sjást ekki en hann náði yfir stórt svæði og annað garðlag [197] sem sést á loftmynd austan Sveinatungutúns gæti líka hafa legið meðfram honum. Þessi garðlög hafa líka töluvert minjagildi. Minjarnar við Ytristekk, [172] og [173], eru nú þegar í hættu vegna vegna nálægðar við þéttan skóginn sem vex allt í kringum þær og er lagt til að hann sé grisjaður næst þeim. Annars gildir sem annars staðar að samkvæmt lögum þarf að miða við 15 m friðhelgt svæði kringum fornleifar ef farið verður í skógrækt og er hér líka lagt til að þau séu víkkuð í 20 m.

Við Slakkagil ofan Sanddalsár er uppblásin tóft [133] sem hefur nokkurt minjagildi en er nú þegar á kafi í trjágróðri og því í mikilli hættu. Á fjallsbrúninni ofan við gilið er auk þess vel varðveitt tignarleg varða [132], líklega tengd póstleið [199] sem liggur norðvestur frá þjóðveginum [190] og norður um Sveinatunguland. Bæði varðan og póstleiðin hafa mikið minjagildi. Varðan er ekki hættu en leiðin gæti komist í hættu ef farið verður í skógrækt nálægt henni. Brot af annarri leið [198] liggur fyrir norðan gamla þjóðveginn, nokkru austar en póstleiðin en hefur ef til vill upphaflega sameinast hinni síðarnefndu þegar norðar dró. Hún hefur einnig nokkurt minjagildi. Í raun ætti uppmæling á leiðunum að vera fullnægjandi en Minjastofnun metur það. Annars má gæta að 15 m fjarlægðarmörkum ef farið verður í skógrækt í grennd við þær.

Ein lítil tóft fannst á túnbleðli þar sem heimildir greina frá rústum Fornuhúsa [176] milli nýja þjóðvegarins og Norðurár. Hún hefur nokkurt minjagildi. Ef farið verður í skógrækt þarna þarf að minnsta kosti að gæta að 15 m fjarlægðarmörkum og er lagt til að miðað sé við 20 m. Þá eru ógreinilegar leifar af Fremristekk [175] neðan núverandi þjóðvegar sem hafa lítið minjagildi og stafar varla hættu af skógrækt miðað við staðsetningu.

Steinsteypt grjóthlaðin brú [170] hefur legið yfir bæjarlækinn í Sveinatungu. Hún er að hluta til hrunin en leifar hennar þó varðveittar. Brúin hefur nokkurt minjagildi en er ekki í hættu.

Þessi brú var hluti gamla þjóðvegarins [190] sem lá um tún Sveinatungu, fast neðan bæjarhúsa og er nú varðveittur sem gamall akstursvegur sunnan í landinu sem nýtist aðallega fyrir fjórhjól. Hann liggur norður um Kattarhryggsbrú [196], brú sem bæði er steipt og grjóthlaðin yfir Kattarhryggsgil. Þjóðvegurinn hefur töluvert minjagildi en er varla í hættu vegna skógræktar fyrst hann er enn í notkun. Kattarhryggsbrú er merkileg, vel varðveitt og hefur mikið minjagildi. Hún er heldur ekki í hættu.

Engar minjar sjást um Nátthaga [192], landsímastöð [193], og [195], kálgarð [158], Norðurstekki [191], torftökustað [186] og mógrafir [194], fjós [189] og [134]. Síðarnefnda fjósið er er auk þess of ungt til að teljast fornleif. Svolítil upphækkun virðist vera í bæjartúninu þar sem hús [169] stóð en það hefur líklega verið sléttað og er horfið.

Allar minjar sem fundust á vettvangi hafa verið mældar nákvæmlega upp og staðsettar. Samkvæmt 22. grein menningarminjalaga skal gera ráð fyrir 15 m friðhelguðu svæði kringum minjar.⁵⁹ Þegar skógrækt er annars vegar er þó ekki víst að það dugi til því eðli hennar samkvæmt ætti skógurinn með tímanum að breiða sífellt meira úr sér. Þar sem hættu steðjar að minjum metur Minjastofnun Íslands hvort grípa þurfi til frekari ráðstafana og þá hvað skuli gera.

Ekki er víst að allar minjar á svæðinu sjáist á yfirborðinu eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar koma í ljós á framkvæmdasvæðinu ber að stöðva framkvæmdir, varast frekara rask og tilkynna þegar í stað um fundinn til Minjastofnunar Íslands, sbr. 38. gr. mml. Minjastofnun Íslands metur eðli þeirra og umfang og hvort rannsókna sé þörf áður en framkvæmdir halda áfram.⁶⁰

Er því beint til framkvæmdaraðila að reyna að sneiða hjá fornleifum og komast hjá því að raska þeim í lengstu lög. Í 21. gr. mml. segir um verndun fornleifa, að „jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, [megi] enginn, hvorki

⁵⁹ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 22. gr.

⁶⁰ Lög um menningarminjar nr. 80, 2012, 38. gr.

landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.“⁶¹

⁶¹ *Lög um menningarminjar* nr. 80, 2012, 21. gr.

Heimildir

Baldur Þór Þorvaldsson. (2005). Upphaf nútíma brúasmíða á Íslandi. *Framkvæmdafréttir Vegagerðarinnar*, 13, 7-12.

Guðrún Ása Grímsdóttir og Árni Björnsson. (1997). *Í fjallhögum milli Mýra og Dala* (Árbók Ferðafélags Íslands). Reykjavík: Ferðafélag Íslands.

Haukur Kristjánsson og Sverrir Gíslason. (1939). Norðurárdalur. *Svanir*, 1, 27-57.

Íslenzkt fornbréfasafn, III. (1896). Kaupmannahöfn: Hið íslenska bókmentafélag.

Íslenzkt fornbréfasafn, IV. (1897). Kaupmannahöfn: Hið íslenska bókmentafélag.

Íslenzkt fornbréfasafn, V. (1899-1902). Kaupmannahöfn og Reykjavík: Hið íslenska bókmentafélag.

Íslenzkt fornbréfasafn, VII. (1903-1907). Reykjavík: Hið íslenska bókmentafélag.

Íslenzkt fornbréfasafn, IX. (1909-1913). Reykjavík: Hið íslenska bókmentafélag.

Íslenzkt fornbréfasafn, XII. (1923-1932). Reykjavík: Hið íslenska bókmentafélag.

Íslenzkt fornbréfasafn, XIV. (1944-1949). Reykjavík: Hið íslenska bókmentafélag.

Íslenzk fornrit, I. (1968). Jakob Benediktsson sá um útgáfuna. Reykjavík: Hið íslenska fornritafélag.

Jakob Jónsson, Jón G. Guðbjörnsson og Þorsteinn Guðmundsson. (1993). *Byggðir Borgarfjarðar: Mýrasýsla og Borgarnes* (III). Borgarnes: Búnaðarsamband Borgarfjarðar.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín (IV). (1925-1927). Kaupmannahöfn: Hið Íslenska fræðafjelag.

Johnsen, J. (1847). *Jarðatal á Íslandi, með brauðalýsingum, fólkstölu í hreppum og prestaköllum, ágripi úr búnaðartöflum 1835-1845, og skýrslum um sölu þjóðjarða í landinu*. Kaupmannahöfn.

Kattarhryggur. [ekkert ártal]. *Upplýsingarskilti við Kattarhryggsbrú*.

Kristján Eldjárn. (2016). *Kuml og haugfé úr heiðnum sið á Íslandi* (3. útgáfa). Adolf Friðriksson ritstýrði. Reykjavík: Mál og menning.

Lög um menningarminjar nr. 80. (2012, 29. júní). Sótt 20. september 2023 á: <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2012080.html>.

Sveinatunga: Consilium Et Labore – 1895. Sótt 11. október 2023 á: <https://www.sveinatunga.is/>.

Umburðarbréf frá landsímastjóranum. (1919). *Elektron*, 5, 28.

Kort og landamerki

Herforingjaráðskort Dana. (1914). Sótt 2. október 2023 á:
<https://islandskort.is/map/1141/685#?c=0&m=0&s=0&cv=69&r=0&xywh=-2401%2C-448%2C11968%2C6560>.

Landamerkjalyðing Sveinatungu, 1886.

Landmælingar Íslands: Örnefnasjá. Sótt 2. október 2023 á:
<https://ornefnasja.lmi.is/mapview/?application=ornefnasja>.

Túnakort fyrir Sveinatungu, Norðurárdalshreppi. (1917).

Árnastofnun – Örnefnasafn

Ö-Sveinatunga: Örnefnalýsing Sveinatungu í Norðurárdalshreppi. (1967). Ari Gíslason skráði með athugasemdum frá Guðrínu Jóhannsdóttur frá Brautarholti (f. 1892 í Sveinatungu).

ANTIKA EHF 2023

Fornleifaskrá

Sveinatunga í Norðurárdal

Snædís Sunna Thorlacius, Rúna K. Tetzschner og Ragnheiður Traustadóttir

Nr.	3054-199	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	3054-199	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.7.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Leið	Tegund	Gata	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti	Póstleið	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur	900-1900	Horfin		Horfin ástæða	
Efni	Troðningur	Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir	Herforingjaráðskort		
Isnet E	393914,706	Isnet N	490119,216		
Verkefnanúmer Mí	3054	Minjagildi	Mikið		
Ljósmyndari		Mótvægisáðgerðir			

Gömul póstleið er merkt inn á *Herforingjaráðskort* Dana árið 1914 og sést þar hvar hún liggur frá gamla þjóðveginum [190] norður um land Sveinatungu og þaðan norðaustur um tún Gestsstaða, norðaustur yfir fjallsmúlann og austur niður að Fornahvammi. Landsímastöðvar [193] voru bæði í Sveinatungu og Fornahammi. „En fyrr á öldum og fram á þessa var farið upp með Gestsstöðum, upp fyrir brún, inn múla og komið niður með Leiðarlæk móti Fornahvammi. Þetta var sem sagt önnur leið af Norðurlandsleiðinni, farin af ferðamönnum. Hún þótti greiðari, en pósturinn hefur farið Norðurárdalinn, leiðina upp og inn fyrir Sveinatungu, sem nú er farin.“ Leiðin var vörðuð og gæti varða [132] við Slakkagil tengst henni. Hún er varðveitt á köflum og sést vel á loftmynd þar sem hún liggur ofan við gamla þjóðveginn til norðvesturs frá Sveinatungu. Póstleiðin hefur töluvert minjagildi. Ef farið verður í skógrækt þarna þarf samkvæmt lögum um menningarminjar að gæta að 15 m fjarlægðarmörkum.

Nr.	3055-052	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	3055-052	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Jörð	Tegund	Bæjarstæði	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Sveinatunga	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		
Ástand	Uppistandandi hús	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1895	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Steinn	Umhverfi					
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá					
Mæling	Loftmynd	Heimildir	Sjá skýrslu				
Isnet E	392795,049	Isnet N	484603,128				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi					
Ljósmyndari	SST	Mótvægisáðgerðir					

Bæinn sem sést á túnakortinu byggði Jóhann Eyjólffsson, Alþingismaður og bóndi í Sveinatungu árið 1895, og var það fyrsta steinhúsið í íslenskri sveit. Húsið stendur enn og er friðlýst og hafa núverandi eigendur, gert það upp með miklum sóma. Húsið sjálft telst ekki fornleif sem slíkt þar sem um er að ræða uppistandandi byggingu en hefur að sjálfsögðu mjög mikið minjagildi. Þá er vert að hafa í huga að vitað er um byggð á jörðinni frá því snemma á öldum. Bæjarstæðið gæti hafa verið á svipuðum slóðum frá upphafi og eldri bæjaleifar þá leynst undir núverandi húsi. Ekki er lengur föst búseta í Sveinatungu en frá því stuttu eftir síðustu aldamót hefur verið stunduð skógrækt á jörðinni.

(Meira - sjá skýrslu)

Nr.	3055-132	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Samgöngubót	Tegund	Varða	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat	Engin hætta	Hættuorsök			
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi					
Lengd	2,3 m	Breidd	1,8 m	Hæð	1.5 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392309,973	Isnet N	486456,127				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Mikið				
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Við syðri bakka Slakkagils, efst á fjallsbrúninni, stendur 1,5 m há og 2,3 m breið varða sem sést frá rúst [133]. Hún hefur sennilega verið kennimark við póstleið [199]. Þetta er glæsileg varða sem hefur mikið minjagildi. Henni ætti vegna staðsetningar að vera óhætt fyrir skógrækt.

Nr.	3055-133	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	11.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Óþekkt/Stekkur	Tegund	Tóft	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

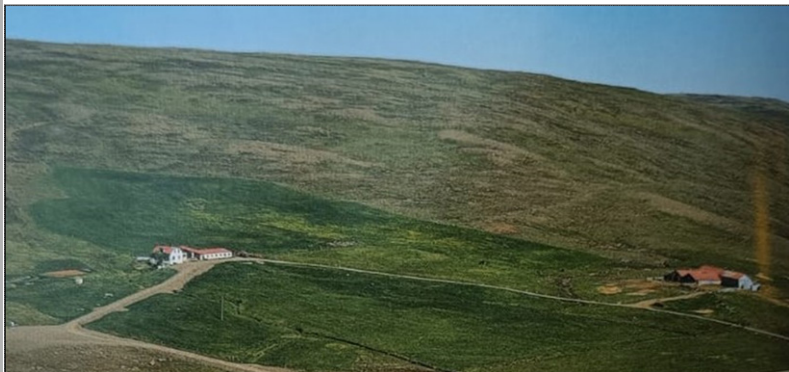
Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat	Hætta	Hættuorsök	Skógur		
Aldur	1800-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf	Umhverfi	Kjarr- og skóglendi				
Lengd	5 m	Breidd	5,1 m	Hæð	0.3 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392044,247	Isnet N	486484,175				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Nokkurt				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Uppblásin tóft með trjágróðri í miðjunni er rétt norðan við Slakkagil sem liggur upp frá Sanddalsá. Erfitt er að greina lögun tóftarinnar vegna gróðurs sem í henni vex en mögulegt er að sjá vegg vestan og austan megin við trjágróðurinn. Tóftarbrotið að vestan er um 5 m á lengd og veggjarhæð mest 0,3 m. Tóftarbrotið að austan er um 6 m á lengd og veggjarhæð mest 0,4 m. Sumarbústaður stendur norðaustur af tóftinni. Þetta eru ógreinilegar minjar sem erfitt er að átta sig á og má jafnvel efast um hvort þetta sé manngerð tóft en veggirnir virðast of beinir til að vera náttúrulegir. Minjagildi er nokkurt en augljóslega er tóftin nú þegar í mikilli hættu vegna skógargróðurs.

Nr.	3055-134	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	07.10.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Fjós	Tegund	Heimild	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	annað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Ekki sést til minja	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða	Vegna byggingar		
Efni	Ekki metið	Umhverfi					
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Loftmynd	Heimildir					
Isnet E	392803,431	Isnet N	484608,591				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi					
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir					

Á ljósmynd sem birt er í bókinni Byggðir Borgarfjarðar III sést bygging austan megin við íbúðarhúsið í Sveinatungu. Þetta virðist vera fjós en ekki er vitað hvenær það var byggt eða rífið. Samkvæmt landeigendum var þó árið 1960 reist á sama stað íbúðarhúsnæði hannað af Sigvalda Thordarsyni sem var rífið um 2020. Nú er annað húsnæði í byggingu á sama stað.

Nr.	3055-156	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði	Lambhúsatún	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Útihús	Tegund	Tóft	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Lambhús	Verndun	Já	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat	Mikil hætta	Hættuorsök	Vegna trjáræktar		
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf og grjót	Umhverfi	Vestan við bæjarlækinn á Lambhúsatúni.				
Lengd	7,2 m	Breidd	5,2 m	Hæð	1,5 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392758,486	Isnet N	484635,233				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Nokkurt				
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Á gömlu málverki af Sveinatungu sést í hús sem kúrir á bakkanum vestan við bæjarlækinn, í brekkunni inn með gílinu sem lækurinn rennur eftir. Þetta gæti verið lambhús sem minnst er á í örnefnalýsingu: „Túnið utan við Bæjarlæk heitir Lækjartún, og túnið við Lambhúsin heitir Lambhústún.“ Nú vaxa þarna hávaxin barrtré en innan um þau, á vesturbakka lækjarins, leynast tóftir, mögulega af lambhúsunum. Syðri og stærri tóftin [156] er beint norðvestur af bæjarhúsinu í Sveinatungu. Hún er á kafi í gróðri, þakin elftingum og að hluta til hulin trjám en þó má sjá móta fyrir fjórum rýmum. Syðst er rými með hlöðnum garða í miðjunni og líklega útgangi til norðvesturs en suðurveggurinn er ekki greinilegur vegna trjágróðurs. Næsta rými til norðurs er stórt með innganga eða op bæði austan og vestan megin. Fyrir norðan þetta rými eru tvö minni rými, það vestra með inngang í suður og er innangengt úr því í eystra rýmið. Veggjahæð er á bilinu 0,5-1,5 m og breidd veggja um 0,9 m. Tóftin er 7,2 m löng og 5,2 m breið.

Nr.	3055-157	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði	Lambhúsatún	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Útihús	Tegund	Tóft	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Lambhús	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

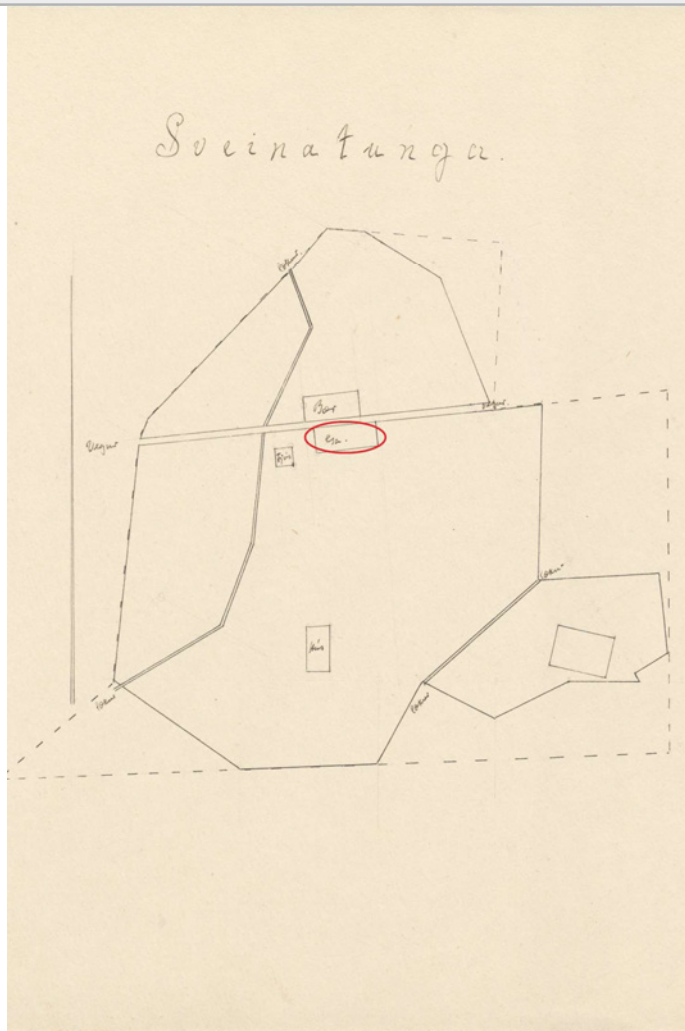
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat	Mikil hætta	Hættuorsök	Vegna trjáræktar		
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni		Umhverfi	Vestan við bæjarlækinn á Lambhúsatúni.				
Lengd	4,9 m	Breidd	4,9 m	Hæð	1,5 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392759,427	Isnet N	484653,452				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Nokkurt				
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Norðan og rétt ofan við tóft [156] er önnur minni tóft. Hún er skeifulaga og með útgang til suðurs. Utanvert eru veggirnir allt að 1,5 m háir en minnsta veggjahæð er 1 m. Tóftin er 5 m löng og 5 m breið, mjög þýfð og gróin og er mögulega af lambhúsi. Hún hefur töluvert minjagildi en er í mikilli hættu vegna trjáræktar.

Nr.	3055-158	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Kálgarður	Tegund	Heimild	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða	Vegna vegagerðar		
Efni	Ekki metið	Umhverfi	Malarplan				
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá					
Mæling	Túnakort 1917	Heimildir					
Isnet E	392802,433	Isnet N	484589,244				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi					
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir					

Á túnakorti frá 1917 er merktur kálgarður sunnan við bæjarhúsið, rétt neðan við þjóðveginn. Kálgarðurinn má einnig sjá á gamla málverkinu af Sveinatungu. Þar sem hann var er nú malarplan og engar leifar hans að finna.

Nr.	3055-159	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Túngarður	Tegund	Garðlag	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat	Hætta	Hættuorsök	Vegna trjáræktar		
Aldur	1800-1930	Horfin	Að hluta	Horfin ástæða	Ekki vitað		
Efni	Grjót	Umhverfi	Garðlönd og tún				
Lengd	12,5 m	Breidd	2,6 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392771,35	Isnet N	484693,569				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Lítið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Miðað við túnakortið hefur girðing eða túngarður legið í kringum túnið í Sveinatungu. Garðurinn er að mestu horfinn en í túnjaðrinum í brekkunni ofan og austan bæjarlækjarins eru þó leifar af grjóthleðslu sem gætu verið brot af honum. Eitthvað af grjótinu virðist hafa skriðið niður brekkuna og er hleðslan því mest um 3 m á breidd. Það sem sást af garðinum á vettvangi var rúmlega 12 m á lengd. Þetta eru raskaðar minjar sem hafa takmarkað minjagildi.

Nr.	3055-160	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Túnahreinsun	Tegund	Grjóthrúga	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1850-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi	Garðlönd og tún				
Lengd	16 m	Breidd	10 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392878,507	Isnet N	484737,329				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Lítið				
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Hrúga af grjóti er á miðju túni, líklega frá túnahreinsun. Hún er um það bil 16 m á lengd og 10 m á breidd og er nokkuð gróin.

Nr.	3055-161	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Útihús/ruslahaugur	Tegund	Tóft	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur	1800-1950	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót	Umhverfi	Garðlönd og tún				
Lengd	11,3 m	Breidd	10,2 m	Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392894,883	Isnet N	484634,111				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Lítið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Á túni rétt sunnan við gamla þjóðveginn er áberandi hrúga af grjóti og rusli. Hún er um það bil 10 m á lengd og 10 m á breidd. Af lögun hrúgunnar að dæma og því hversu gróin hún er á jöðrunum, virðist vera tóft undir ruslahaugnum, líklega útihús, sem hefur verið fyllt af rusli.

Nr.	3055-162	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði	Húsatún	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Óþekkt	Tegund	Hóll	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat	Hætta	Hættuorsök			
Aldur	1500-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Ekki metið	Umhverfi					
Lengd	11 m	Breidd	8 m	Hæð	2 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392959,441	Isnet N	484533,709				
Verkefnanúmer MÍ	3055	Minjagildi	Lítið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Grasi vaxinn hóll er í túninu suðaustur af bæjarstæðinu, norðan megin við hlöðu [165] og vestan við þúst [163]. Hóllinn er um 2 m á hæð, mest 11 m á lengd og 8 m á breidd og virðist vera manngerður en þarf þó ekki að vera mjög gamall. Hann hefur nokkurt minjagildi en er í hættu vegna skógræktar.

Nr.	3055-163	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði	Húsatún	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Óþekkt	Tegund	Þúst	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat	Ekki metið	Hættuorsök			
Aldur	1500-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni		Umhverfi					
Lengd	3,8	Breidd	2,6	Hæð	1.4 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392991,067	Isnet N	484544,435				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Lítið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Grasi vaxin þúst er í túninu, austan megin við hól [162] og vestan megin við niðurgröft [164]. Hún er mögulega manngerð en gæti þó líka verið náttúruleg, um 1,4 m á hæð, mest tæpir 4 m á lengd og 2,5 m á breidd.

Nr.	3055-164	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði	Húsatún	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Óþekkt	Tegund	Niðurgröftur	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat	Ekki metið	Hættuorsök	
Aldur	1500-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni		Umhverfi			
Lengd	5 m	Breidd	2,7 m	Hæð	
				Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	393003,335	Isnet N	484542,437		
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Lítið		
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi		

Niðurgröftur er austan megin við þúst [163] og norðaustur af hlöðu [165]. Hann sést sem dæld í túninu og er minni grasgróður á botninum. Niðurgröfturinn er 0,5-1 m á dýpt, 5 m á lengd og 2,5 m á breidd. Hlutverk er óþekkt en hann er ekki mjög gamall að sjá.

Nr.	3055-165	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði	Húsatún	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Hlaða	Tegund	Húsgrunnur	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Annað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar minjar	Hættumat	Ekki metið	Hættuorsök	
Aldur	1950-2010	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni	Steypa	Umhverfi			
Lengd	26,5 m	Breidd	11,5 m	Hæð	
				Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	392980,742	Isnet N	484502,63		
Verkefnanúmer MÍ	3055	Minjagildi	Ekki fornleifar		
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir			

Leifar steypst mannvirkis eru suðaustarlega í bæjartúninu, samanlagt um 26 m á lengd og 12 m á breidd. Húsgrunnurinn myndar ferhyrning sem er 16 m langur og á bilinu 6 -8 m breiður og eru veggirnir í kringum hann nokkuð yfirgrónir grasi. Þarna er mikið rusl, svo sem steypubrot, viðarleifar og járn. Til suðurs út frá grunninum liggja auk þess tveir steiptir 10 m langir, samsíða veggir sem virðast nýlegri. Austan megin við eystri vegginn er steipt stétt sem er um 10 m á lengd og 5 m á breidd. Húsgrunnurinn er staðsettur þar sem óskilgreindur kassi er merktur á túnakortið frá 1917. Líklega er grunnurinn sem sést á vettvangi þó frá húsi sem reist var ofan á mannvirkinu á túnakortinu. Á ljósmynd í Byggðir Borgarfjarðar III frá árinu 1993 sést hlaða standa á þessum grunni. Þessar minjar eru yngri en hundrað ára og teljast því ekki fornleifar. (Meira - sjá skýrslu)

Nr.	3055-166	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði	Húsatún	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Fjárhús	Tegund	Húsgrunnur	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Annað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar minjar	Hættumat	Ekki metið	Hættuorsök	
Aldur	1950-2010	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni		Umhverfi			
Lengd	18,3 m	Breidd	13 m	Hæð	
				Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	392967,071	Isnet N	484510,059		
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Ekki fornleifar		
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir			

Á ljósmynd í Byggðir Borgarfjarðar III frá árinu 1993 sést hlaða [165] og fjárhús til vesturs úr henni. Kannski eru það fjárhúsin við Húsatún sem nefnd eru í örnefnalýsingu: „Þangað flutti Jóhann Eyjólfsson fjárhúsin og byggði þau þar á holti. Húsin hétu þá Holthús eða „Húsin á melunum“.“ Fjárhúsin sem voru sambyggð við hlöðuna hafa líklega staðið á grunni þar sem niðurgröftur [166] er vestan megin við steyptan húsgrunn / hlöðugrunn. Niðurgrafni grunnurinn er lægri en umhverfið í kring, mest um 1 m á dýpt, 18 m á lengd og 13 m á breidd. Umhverfis er gras og sina en í honum aðallega mosi. Samkvæmt landeigendum fuku hlaðan og fjárhúsin árið 2010. Þessar minjar eru yngri en hundrað ára og teljast því ekki fornleifar.

Nr.	3055-167	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði	Húsatún	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Túnahreinsun	Tegund	Grjóthrúga	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat	Ekki metið	Hættuorsök	
Aldur		Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni	Grjót	Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
		Hleðslu umferð			
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	392921,696	Isnet N	484538,957		
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Lítið		
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir			

Grjóthrúga er í túninu rétt vestan við læk, norðvestan grunns frá hlöðu [165] og fjárhúsum [166]. Líklega hefur hún myndast við túnahreinsun. Hrúgan hefur lítið minjagildi.

Nr.	3055-168	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Óþekkt	Tegund	Tóft	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Illgreinanlegar fornleifar	Hættumat	Hætta	Hættuorsök	Trjárækt		
Aldur		Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni			Umhverfi				
Lengd	5,3 m	Breidd	2,7 m	Hæð	0,5 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling		Heimildir				
Isnet E	392878,063	Isnet N	484524,685				
Verkefnanúmer Mí	3055			Minjagildi	Nokkurt		
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Suðaustur af bæjarhúsinu, fast norðan við trjálund og vestan við eystri heimreiðina er afar þýft og ójafnt svæði í túninu og mótar þar fyrir mjög gróinni tóft með grasi og sinu. Hún er nokkuð ógreinileg en opnast til norðurs. Tóftin er um 5 m á lengd og tæpir 3 m á breidd. Finna má fyrir hleðslugrjóti í veggjunum og hæð frá botni er um 0,5 m.

Nr.	3055-169	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Útihús	Tegund	Heimild	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur		Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni			Umhverfi				
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá					
Mæling	Túnakort 1917	Heimildir					
Isnet E	392825,296	Isnet N	484476,74				
Verkefnanúmer MÍ	3055	Minjagildi					
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir					

Á túnakorti frá 1917 er merkt hús í túninu sunnan megin við bæjarhúsið. Á vettvangi sést ekkert annað en örlítill ógreinileg upphækkun með frábrugðnum gróðri þar sem sóleyjar virðast vaxa alls staðar umhverfis þetta svæði sem bungar upp en ekki á því sjálfu. Líklega hefur húsið staðið þarna en verið sléttað í túnið.

Nr.	3055-170	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Brú	Tegund	Hleðsla	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Hálffallin	Hættumat	Engin hætta	Hættuorsök			
Aldur	1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Grjót,	Umhverfi					
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392767,177	Isnet N	484585,117				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Nokkurt				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Gamli þjóðvegurinn [190] hefur legið yfir bæjarlækinn um steinsteypta og grjóthlaðna brú, suðvestan við bæjarhúsið í Sveinatungu. Brúin er nú að nokkru leyti hrúnin en liggur þó enn yfir lækinn. Undir henni er rör sem lækurinn rennur í gegnum. Þessi brú hefur nokkurt minjagildi en er vegna staðsetningar ekki í hættu frá skógrækt.

Nr.	3055-171	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði	Lambhúsatún	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Kálgarður	Tegund	Garðlag	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat	Ekki metið	Hættuorsök			
Aldur	1900-1950	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf	Umhverfi	Vestan við bæjalækinn á Lambhúsatúni				
Lengd	13 m	Breidd	12 m	Hæð	0.6	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392758,525	Isnet N	484599,892				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Lítið				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir					

Gamall matjurtagarður er við vesturbakka bæjarlækjarins, beint í vestur frá bæjarhúsinu en sunnan við Lambhúsin [156 / 157]. Garðurinn er 13 m á lengd og 12 m á breidd. Hlaðnir veggir eru sýnilegir við suðausturhorn og norðvesturhorn og er hæð þeirra mest um 0,6 m. Trjágróður afmarkar matjurtagarðinn að hluta til og austan megin í honum vex enn rabarbari. Vegna hávaxins gróðurs er erfitt að átta sig á ytri mörkum garðsins á vettvangi en lögun hans sést mjög greinilega á loftmynd. Þessi garður er hvorki merktur inn á túnakort né heldur sést hann á gamla málverkinu af Sveinatungu. Það gæti verið vísbending um yngri aldur en þá telst hann ekki fornleif. Garðurinn fær þó að njóta vafans og hefur minjagildi í samhengi við aðrar minjar á svæðinu.

Nr.	3055-172	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði	Stekkjarmýri	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Stekkur	Tegund	Tóft	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Ytristekkur	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat	Mikil hætta	Hættuorsök	Vegna trjáræktar		
Aldur	1500-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf og grjót	Umhverfi					
Lengd	11,3 m	Breidd	8,4 m	Hæð	1,2 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Sveinatunga, 2				
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392032,317	Isnet N	484596,906				
Verkefnanúmer MÍ	3055	Minjagildi	Nokkurt				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Í örnefnalýsingu segir: „Utan við hólinn er önnur mýri, sem heitir Stekkjarmýri. Fast við þá mýri eru gamlar stekkjarrústir, er heita Ytristekkur.“ Á hæð þétt sunnan við gamla þjóðveginn, ofan við framræsta mýri er há tóft. Tóftin er um 11 m á lengd, 8 m á breidd og veggir 0,5-1,2 m á hæð. Í henni sjást alla vega þrjú rými. Eystra rýmið er stærst og liggur með stefnu norður - suður en inngangur er á suðurendanum. Vestan við það eru tvö minni rými, bæði með útganga til vesturs. Nyrðra rýmið er lengra en nyrst í tóftinni er það inndregið. Sunnan við tóftina er vinklað veggjarbrót um 7 m á lengd. Þar hefur ef til vill verið fjórða rýmið og hefur þá verið innangengt milli þess og eystra aflanga rýmisins. Garðlag [173] liggur í austur niður frá tóftinni.

Nr.	3055-173	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Garður	Tegund	Garðlag	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat	Mikil hætta	Hættuorsök	Vegna trjáræktar		
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf	Umhverfi					
Lengd	40 m	Breidd	1 m	Hæð	0,7 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá					
Mæling	Uppmæling	Heimildir					
Isnet E	392055,459	Isnet N	484592,885				
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Nokkurt				
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Greinilegt garðlag liggur í austurátt frá tóft [172]. Garðurinn er um 1 m á breidd og 0,7 m á hæð. Mælingin á honum er um 40 m á lengd og ekki er sjáanlegt framhald til austurs þar sem við tekur lyng og kjarr og þéttur furuskógur. Hann er alveg yfirgróinn grasi en hefur sennilega verið hlaðinn úr torfi og grjóti. Vesturendinn virðist nánast liggja inn í tóft [172], milli vestri aflöngu tóftarinnar og vinkillaga veggjarbrotsins eða kannski voru þessi mannvirki byggð ofan í garðinn. Þetta gæti verið brot af garði sem hefur girt af Nátthaga [192] milli gamla þjóðvegarins [190] og Norðurár en Stekkjarmýrin var innan hans. Annað garðbrot [197] sem gæti tengst Nátthagnum er austan við Sveinatungutún. Garðurinn hefur töluvert minjagildi en er í hættu vegna skógræktar.

Nr.	3055-174	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Túnahreinsun	Tegund	Grjóthruga	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Brúartún	Verndun	Annað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar minjar	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur	1900-1960	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni	Grjót	Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
				Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	391702,317	Isnet N	484861,86		
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Ekki fornleifar		
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir			

Við Brúartún ofan Sanddalsár vestan í Sveinatungulandi er stór grjóthleðsla sem virðist vera nýleg, mögulega túnahreinsun úr túninu. Hleðslan er frá 0,5 m upp í 1 m á hæð. Þetta geta varla talist fornleifar.

Nr.	3055-175	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði	Stekkjjarfit	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Stekkur	Tegund	Hleðsla	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Fremristekkur	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat	Engin hætta	Hættuorsök	
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni	Grjót	Umhverfi			
Lengd	4,2 m	Breidd	2,54 m	Hæð	
				Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	394856,979	Isnet N	485594,821		
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Lítið		
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir			

Í örnefnalýsingu segir um svæðið í suðaustanverðu landi Sveinatungu: „Þar, sem vegurinn liggur niður á þessa Fit, heitir hún Stekkjarfit. Þar niður kemur gil, er heitir Stekkjargil. Við það, fremst á fitinni, er Fremristekkur.“ Stekkjarfit og Stekkjargil draga augljóslega nöfn sín af þessum stekk og möguleg tóft af honum fannst við Stekkjargil þar sem það mætir Norðurá. Einu leifarnar eru þó reglulega raðaðir steinar. Tóftin er rúmir 4 m á lengd og tæpir 3 m á breidd. Þetta eru ógreinilegar minjar sem hafa ekki mikið minjagildi. Þær eru varla í hættu vegna fyrirhugaðrar skógræktar á þessum stað en nýi þjóðvegurinn er hins vegar mjög nálægt þeim og stekkurinn gæti hafa raskast við lagningu hans.

Nr.	3055-176	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Óþekkt	Tegund	Tóft	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Fornuhús	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		
Ástand	Greinanlegar fornleifar		Hættumat		Hættuorsök		
Aldur	1500-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni	Torf og grjót		Umhverfi	Á árbakka Norðurár			
Lengd	7.6 m	Breidd	5.6 m	Hæð	0.7 m	Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Sveinatunga, 2.				
Mæling	Uppmæling		Heimildir				
Isnet E	393541,369	Isnet N	484635,849				
Verkefnanúmer Mí	3055			Minjagildi	Nokkurt		
Ljósmyndari	RKT	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi				

Í örnefnalýsingu fyrir Sveinatungu segir: „Enn frammar, neðan vegar, eru móar með gömlum húsarústum, sem heita Fornuhús“. Lágrest tóft fannst á árbakka Norðurár fyrir neðan nýja þjóðveginn. Hún er rúmir 7 m á lengd og 5,5 m á breidd með einungis eitt sjáanlegt rými og útgang til norðurs. Miðað við staðsetninguna eru þetta hugsanlega leifar af Fornuhúsum en þær eru þá lítilfjörlegar. Tóftin hefur nokkurt minjagildi.

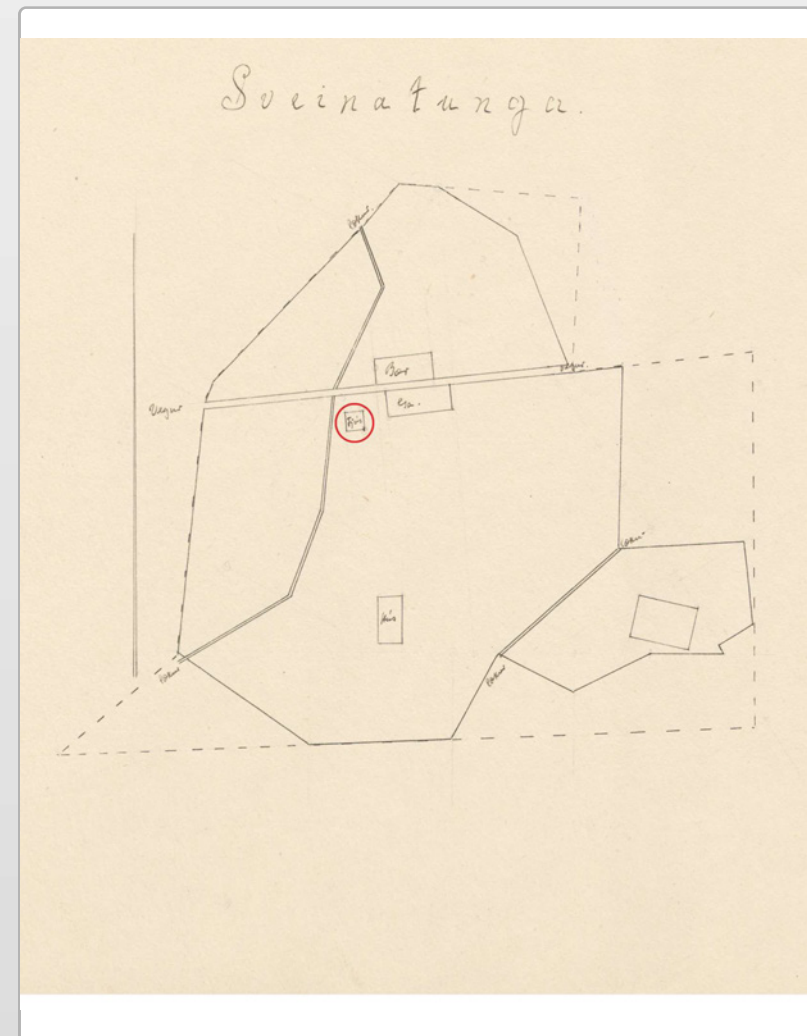
Nr.	3055-186	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Torftökustaður	Tegund	Heimild	Flokkun	Nytjar		
Sérheiti	Fremri-Torfdalur	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða	
Efni		Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
				Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Loftmynd	Heimildir			
Isnet E	395035.693	Isnet N	487786.72		
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi			
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir			

Í örnefnalýsingu fyrir Sveinatungu segir:
„Innan við Kattarhryggsgil, nokkuð upp frá Norðurá eru stór mýrarsund, er heita Hjallasund. Upp af Hjallanum, er þau draga nafn af, er dalur, er heitir Fremri-Torfdalur. “ Nafnið bendir til að torf hafi verið tekið á staðnum en ekki fundust ummerki um það á vettvangi.

Nr.	3055-189	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Fjós	Tegund	Heimild	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Fríðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða	
Efni		Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
		Hleðslu umferð			
Túnakort	Túnakort 1917	Örnefnaskrá			
Mæling	Loftmynd	Heimildir			
Isnet E		Isnet N			
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi			
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir			

Á túnakorti frá 1917 er merkt fjós suðvestur af bæjarhúsinu, rétt sunnan við gamla þjóðvegin. Þar er heimreið og malarplan í dag og engar leifar af fjósinu sjáanlegar.

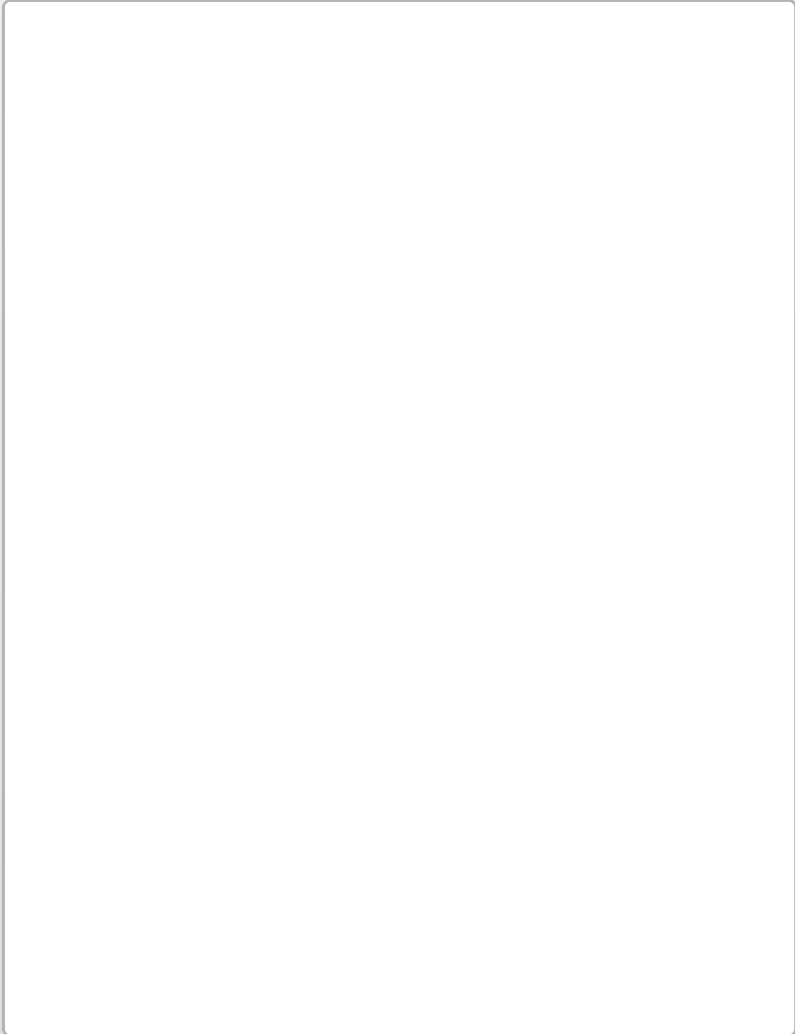
Nr.	3055-190	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Leið	Tegund	Gata	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		
Ástand	Vel greinanlegar fornleifar		Hættumat	Engin hætta	Hættuorsök		
Aldur	1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða			
Efni			Umhverfi				
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Túnakort 1917		Örnefnaskrá				
Mæling	Loftmynd		Heimildir				
Isnet E	394539,972	Isnet N	485917,985				
Verkefnanúmer Mí	3055			Minjagildi	Nokkurt		
Ljósmyndari			Mótvægisaðgerðir				

Á Herforingjaráðskorti Dana frá árinu 1914 sést hvar gamli þjóðvegurinn liggur austur um tún Sveinatungu, fast upp við íbúðarhúsið, og beygir síðan norður upp með Norðurá og um brú [196] yfir Kattarhryggsgil. Þetta er augskýrlega sá vegur sem á túnakorti Sveinatungu sést liggja milli íbúðarhússins og matjurtagarðs [158]. Upphaflega hefur þarna verið vagnavegur en varðveist hefur gamall akstursvegur við bæinn sem liggur vestur yfir bæjarlækinn. Samkvæmt örnefnalýsingu lá gamla þjóðleiðin eftir Kattarhrygg og yfir Kattarhryggsgil: „í gamla daga, og fyrst þegar bílar fóru, fóru þeir þessa leið.“ Gamli vegurinn ásamt brúnni er einnig varðveittur á kafla yfir Kattarhrygg. Leiðin hefur töluvert minjagildi. Þetta er þó gamall vegur sem enn er notaður, að minnsta kosti fyrir fjórhjól, og hann er varla í hættu vegna skógræktar.

Nr.	3055-191	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Stekkur	Tegund	Heimild	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Norðurstekkur	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða	
Efni		Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
		Hleðslu umferð			
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Loftmynd	Heimildir			
Isnet E		Isnet N			
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi			
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir			

Samkvæmt örnefnalýsingu var „stekkur [...]“ í norður frá Norðurleitinu, Norðurstekkur. “Engar leifar af stekknunum fundust á vettvangi.

Nr.	3055-192	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Nátthagi	Tegund	Heimild	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Nátthagi	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða	
Efni		Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
		Hleðslu umferð			
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Sveinatunga, 2.		
Mæling	Loftmynd	Heimildir			
Isnet E		Isnet N			
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi			
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir			

Í örnefnalýsingu segir: „En allt landið neðan gamla vegar [190] með Norðurá var nefnt Nátthagi. Í því svæði eru ýmis örnefni, en ekki voru þeir vissir um, hvað langt þetta svæði næði út og inn. Stekkjarmýrin fyrrnefnda er eitt af svæðum þeim, er tilheyrði Nátthagannum.“ Eiginlegar minjar um Nátthagann sjást ekki en þó er ekki loku fyrir það skotið að garður [173] ofan við Stekkjarmýri og garður [197] austan Sveinatungutúns, báðir neðan gamla þjóðvegarins [190], gætu verið hlutar af nátthagagirðingu.

Nr.	3055-193	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Landsímastöð	Tegund	Heimild	Flokkun	Iðnminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur	1906-1921	Horfin	Já	Horfin ástæða	
Efni	Ekki metið	Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
		Hleðslu umferð			
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	392804,79	Isnet N	484603,479		
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi			
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir			

Landsími var lagður í Sveinatungu 1906 og „stóð um byggingu hans all-mikill styr“. Á Herforingjaráðskorti Dana sést að landsímastöð hefur verið þar árið 1914. Samkvæmt umburðarbréfi landsímastjóra frá árinu 1919 var „aftur opnuð þriðja flokks stöð í Sveinatungu“ 19. júní það ár en landsímastöðin var síðan flutt að Króki 1921 -1922. Engar minjar um landsímastöðina fundust og ekki er vitað nákvæmlega hvar hún var staðsett.

Nr.	3055-194	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Mógröf	Tegund	Heimild	Flokkun	Nytjar		
Sérheiti	Grafarmýri	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða	
Efni		Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
		Hleðslu umferð			
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Loftmynd	Heimildir			
Isnet E	392360,488	Isnet N	484462,125		
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi			
Ljósmyndari		Mótvægisaðgerðir			

Í örnefnalýsingu fyrir Sveinatungu segir:
„Utan við lækinn, rétt utan við túnið, milli nýja og gamla vegarins, er mýri, sem heitir Grafarmýri.“ Nafnið gæti bent til að mógrafir hafi verið á svæðinu en þær fundust þó ekki á vettvangi.

Nr.	3055-195	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Fjós	Tegund	Heimild	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti	Fjósatún/Fjóseyrar	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Ekki sést til fornleifa	Hættumat		Hættuorsök			
Aldur		Horfin	Já	Horfin ástæða			
Efni			Umhverfi				
Lengd		Breidd		Hæð		Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Sveinatunga, 2				
Mæling	Loftmynd		Heimildir				
Isnet E	391895,304	Isnet N	485834,196				
Verkefnanúmer Mí	3055			Minjagildi			
Ljósmyndari			Mótvægisaðgerðir				

Í örnefnasjá Landmælinga Íslands er örnefnið Fjósatún ofan við Sanddalsá og þar vestan við Fjóseyrar. Í örnefnalýsingu Sveinatungu segir: „Inn í miðri vesturhlið Múlans er gil, sem heitir Slakkagil. Fyrir neðan það með ánni eru eyrar, sem nefndar eru Fjóseyrar“. Engar leifar fjóss fundust á vettvangi og ólíklegt er að fjós hafi staðið þarna, svo langt frá bæ.

Nr.	3055-196	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði	Kattarhyggur	Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	12.07.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Brú	Tegund	Hleðsla	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti	Kattarhryggur	Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Vel greinanlegar fornleifar	Hættumat	Engin hætta	Hættuorsök	
Aldur	1909	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni		Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá	Ö-Sveinatunga, 3		
Mæling	Loftmynd	Heimildir	Jakob Jónsson, Jón G. Guðbjörnsson og Þorsteinn Guðmundsson, 1993, 81-82		
Isnet E	395221,306	Isnet N	486940,1		
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Mikið		
Ljósmyndari	SST	Mótvægisaðgerðir			

Í örnefnalýsingu fyrir Sveinatungu segir: „Þar kemur gil ofan úr hálsinum, sem þarna heitir Kattarhryggsgil og heldur því nafni upp í brún, en ofar heitir það Svartagil“.

Í *Byggðum Borgarfjarðar III* kemur fram að fyrsta brúin í dalnum hafi verið byggð yfir Kattarhryggsgil milli Fornahvamms og Sveinatungu árið 1909 en að árið 1931 hafi komið brú á Norðurá hjá Fornahvammi og þá hafi verið hætt að fara Kattarhrygg.

Eldri brúin stendur enn og þverar Kattarhryggsgil. Hún er grjóthlaðin og steipt og við hana er útskot frá þjóðveginum og upplýsingaskilti. Á skiltinu segir: „Þar var í fyrstu lagður vegur og brú fyrir hestvagna en bíl var fyrst ekið yfir hann 10. júlí 1927. Það var Ford vörubíll. Um 1930 var gerður þarna bílvegur þegar þjóðleiðin til Akureyrar varð bílfær. Þá var steipt á gilið dæmigerð brú síns tíma.“ Kattarhryggsbrú var fyrsta steipta bitabrúin án bogaforms á Íslandi. (Meira - sjá skýrslu)

Nr.	3055-197	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	26.09.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Garður	Tegund	Garðlag	Flokkun	Búsetuminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat	Hætta	Hættuorsök	
Aldur	1800-1930	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni		Umhverfi			
Lengd		Breidd		Hæð	
				Hleðslu umferð	
Túnakort	Nei	Örnefnaskrá			
Mæling	Uppmæling	Heimildir			
Isnet E	393190,852	Isnet N	484606,231		
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Nokkurt		
Ljósmyndari	Loftmynd ehf.	Mótvægisaðgerðir	15 m friðhelgi		

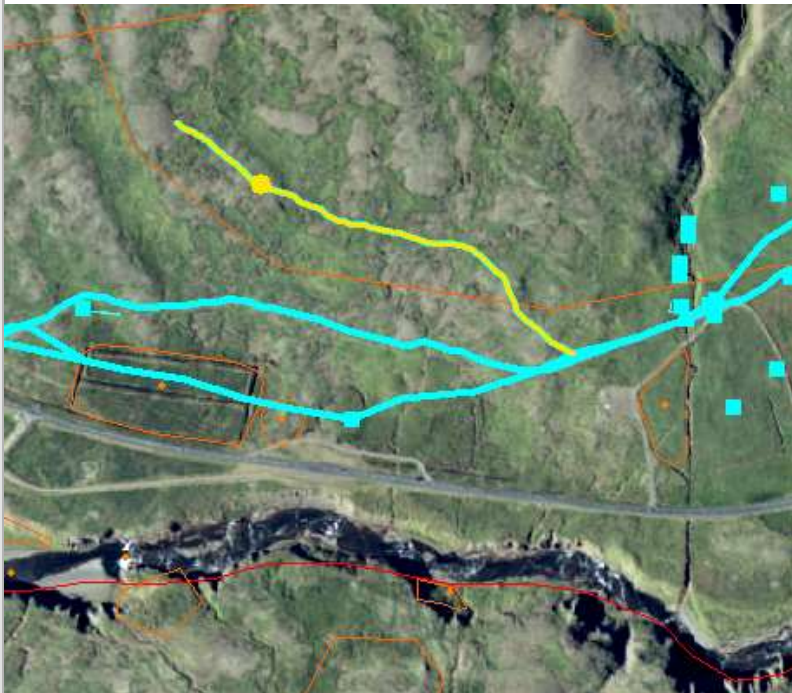

Garðlag austan við bæjarstæði Sveinatungu, sunnan við gamla þjóðveginn [190] sést skýrt á loftmynd. Mögulega er þetta garðlag sem afmarkar Nátthagann [192] milli gamla þjóðvegarins og Norðurár. Garðurinn fannst ekki á vettvangi en var teiknaður upp eftir loftmynd. Annað garðlag [173] sem gæti hafa legið meðfram Nátthagannum er vestar í landi Sveinatungu, ofan við Stekkjarmýri.

Garðurinn er gula línan.

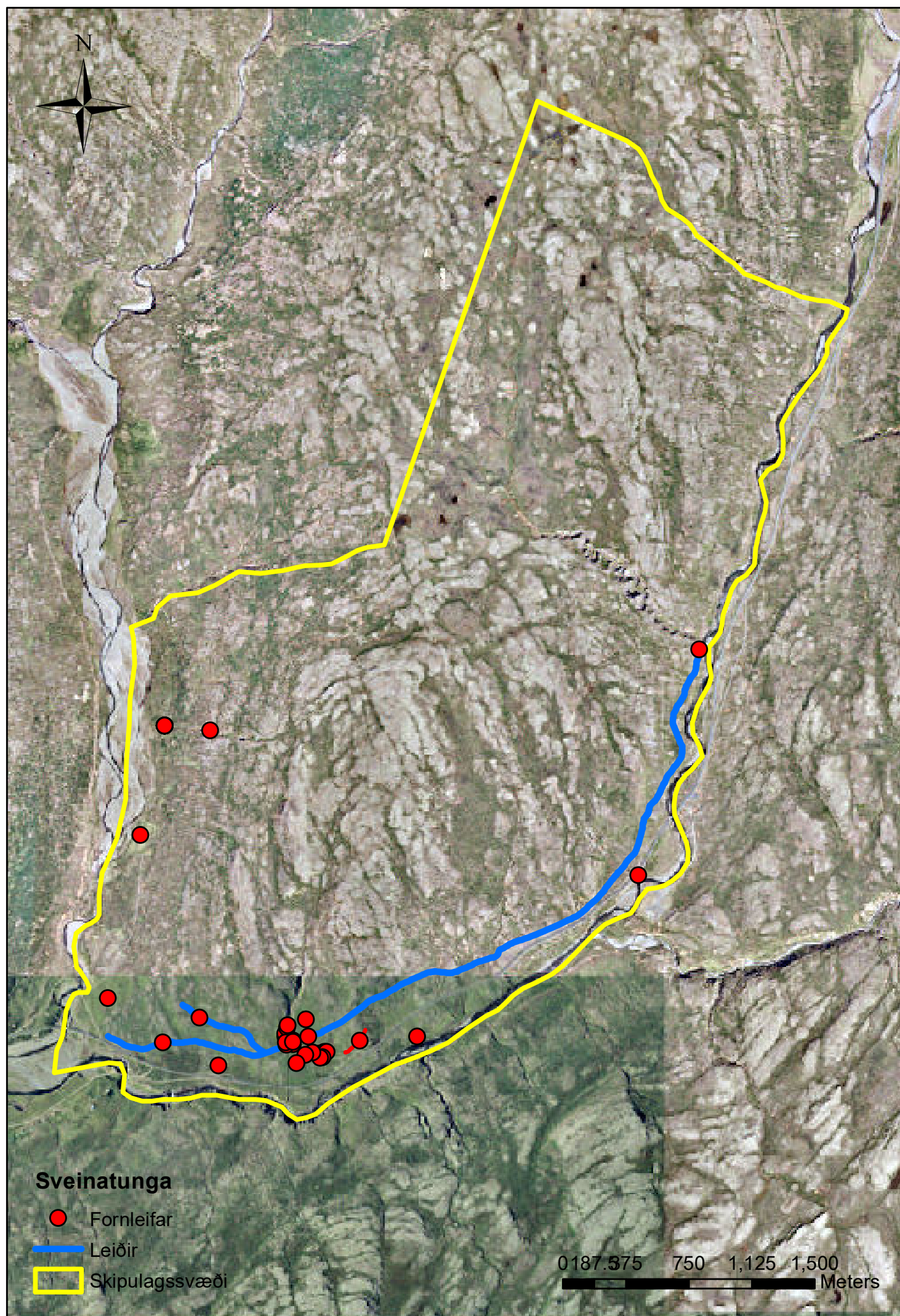
Nr.	3055-198	Bæjarnafn	Sveinatunga	Gömul nr.	Ekki skráð áður	Jarðatalsnr.	52
Svæði		Sveitarfélag	Borgarbyggð	Dagur	07.10.2023	Skráning	SST-RKT
Hlutverk	Leið	Tegund	Gata	Flokkun	Samgönguminjar		
Sérheiti		Verndun	Friðað	Verkefni	Fornleifaskráning v/skógræktar		

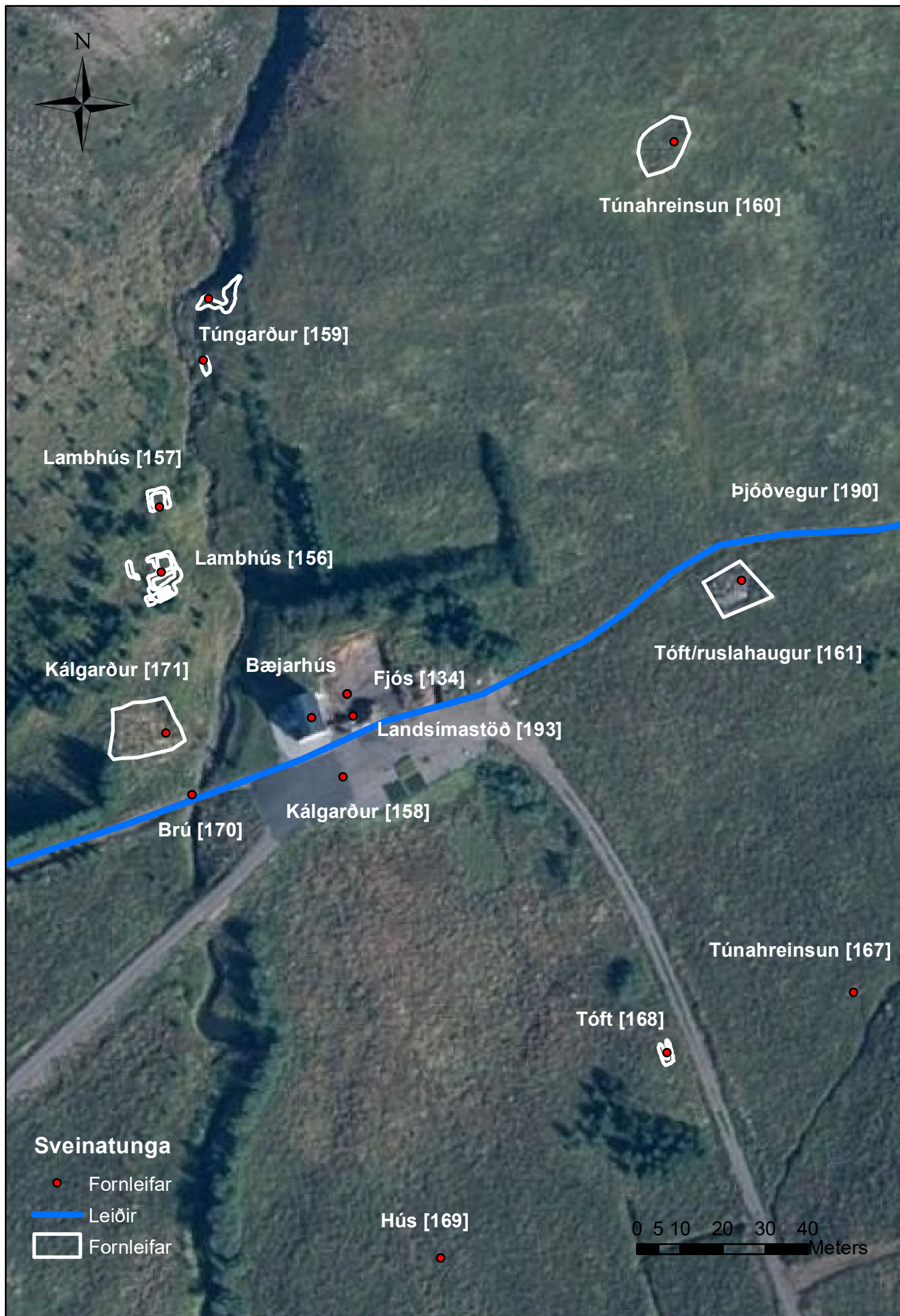
Ástand	Greinanlegar fornleifar	Hættumat		Hættuorsök	
Aldur	900-1900	Horfin	Nei	Horfin ástæða	
Efni	Troðningur	Umhverfi	Kjarr- og skóglendi		
Lengd		Breidd		Hæð	
Túnakort		Nei	Örnefnaskrá		
Mæling	Loftmynd	Heimildir			
Isnet E	392322,819	Isnet N	484719,23		
Verkefnanúmer Mí	3055	Minjagildi	Lítið		
Ljósmyndari	Loftmyndir ehf.	Mótvægisaðgerðir			

Önnur leið liggur í norðvesturátt frá þjóðveginum [190] sem sést vel á loftmynd. Þessi leið kvíslast austar en póstleiðin [199] en ekki er vitað hvert hún leiðir, mögulega sameinast hún póstleiðinni einhvers staðar. Leiðin hefur nokkurt minjagildi en gæti stafað hætta af skógrækt.

Gula línan er leiðinn sem liggur vestan við Sveinatungu.

Lambhús [157]

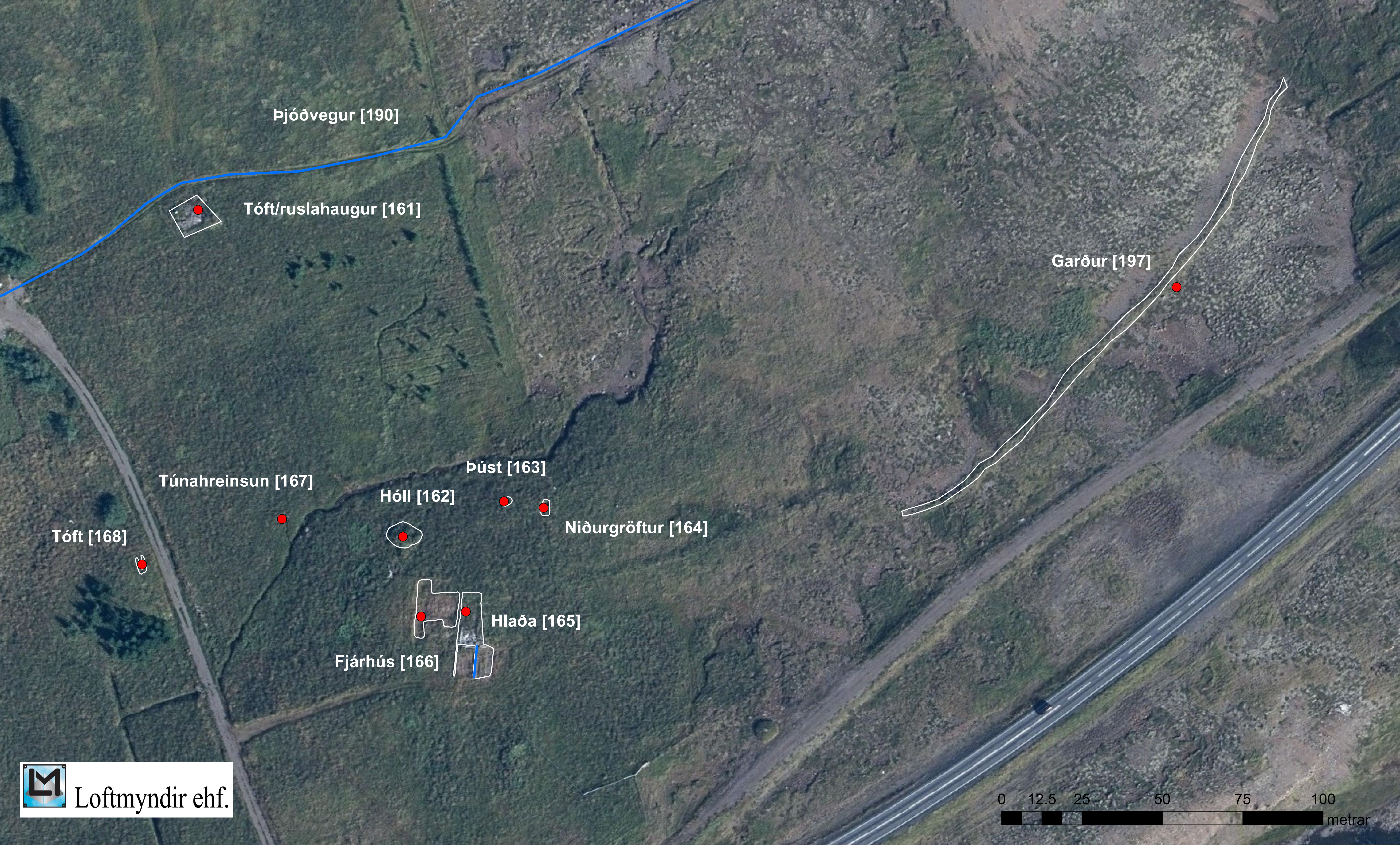
Lambhús [156]

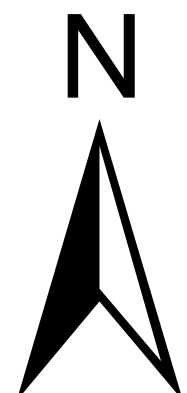

Sveinatunga

 Fornleifar

0 1 2 4 6 8
 Meters

Sveinatunga Fjárhús í túni			Antikva ehf.
			Kortagerð: SST
		Kort Nr.3	Skráning: SST&RKT Júlí 2023
			Dagsetning: 07.10.2023

Sveinatunga Fornuhús			Antikva ehf.
			Kortagerð: SST
		Kort Nr.4	Skráning: SST&RKT Júlí 2023
			Dagsetning: 07.10.2023

Sveinatunga Fremristekkur			Antikva ehf.
			Kortagerð: SST
		Kort Nr.5	Skráning: SST&RKT Júlí 2023
			Dagsetning: 07.10.2023

Sveinatunga Ytristekkur			Antikva ehf.
			Kortagerð: SST
		Kort Nr.6	Skráning: SST&RKT Júlí 2023
			Dagsetning: 07.10.2023